

Голас

Радзімы

№ 39 30 верасня 1993 г. Выдаецца з 1955 г.

(2337) Цана 10 рублёў.

ЛЁС -- І НАД ЛЁСАМ

ДА 90-Х УГОДКАЎ
З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ
НАТАЛЛІ АРСЕННЕВАЙ

Якая постаць... Якая значная знешнасць... Характар... І тое, што маюць на ўвазе, гаворачы: парода. Размова нават не пра генеалагічнае дрэва (хаця яно таксама і слыннае, і старадаўняе), а пра тое, што даецца Натурай і адточваецца працай душы.

... Наталля Арсеннева на партрэце работы Пётры Мірановіча. Жанчына ўжо не першай, вясновай пары. Але ва ўзросце, калі праяўлена асоба. Асоба з тых, адметных індывідуумаў, у якіх адчуваецца сапраўдна агульнае. У Наталлі Арсенневай — выяўленае ў паззіі. Вось тое: "... песня твая зацігла зачарованай казкаю..." Словы Максіма Танка з верша "Нашы шляхі", прысвечанага Наталлі Арсенневай. А пачынаўся ён словамі, якія прароча спраўдзіліся ў жыцці: "Нашы дарогі расходзяцца даўна пад зорамі..."

Дарогі разышліся, мабыць, куды больш далёка, як маглі сабе ўявіць Максім Танк і Наталля Арсеннева, упершыню сустраўшыся ў 1937 годзе ў Вільні, на пасаджэнні Беларускага навуковага таварыства, наладжанага ў інжынера Трэпкі. Народны паэт Беларусі, рэдактар часопіса "Голымя", старшыня Саюза пісьменнікаў, літаратар, якога ведае кожны школьнік, — і паэтка эміграцыі, нават прозвішча якой некалькі дзесяцігоддзяў было пад забаронай.

У кожнага з іх свой лёс, свая драма душы. У кожнага — творчасць. Перадусім менавіта

творчасцю цікавыя нам яны. Творчасцю, у нечым непасрэдна звязанай з лёсам кожнага, канкрэтнымі абставінамі жыцця, а ў нечым адстароненай, адчужанай, падвышанай духоўным вопытам, сягненнямі вышэйшага парадку.

Што датычыць абставін жыцця — Наталля Арсеннева па бацьку з таго роду Арсенневых, што далі М.Ю.Лермантава — яны,

мабыць, яшчэ будуць пільна вывучацца даследчыкамі. Складаныя абставіны складанага жыцця. А ці ж былі простыя пучывіны ў тых, хто нарадзіўся на пачатку XX стагоддзя і каму накіравана было мець радзімай краіну, якую кроілі, пераіначвалі ў межах, дзе адзін жорсткі рэжым змяняўся другім.

[Заканчэнне на 6-й стар.]

З ПЛЫНІ ЖЫЦЦЯ

Памылковыя мэты і няпэўныя каштоўнасці доўгія гады валодалі нашымі душамі. З разбуранымі храмамі часам назаўсёды страчвалася тое, што ва ўсе часы вызначала веліч нашага народа. На шчасце, разбуральны працэс спынены. Божыя храмы зноў набываюць сваё сапраўднае прызначэнне. Але які неверагодна цяжкі гэты шлях адраджэння!

БЯСКОНЦАЯ ДАРОГА ДА ХРАМА

Чацвёрты год мінскія католікі вядуць перагаворы з гарадскімі ўладамі і Саветам Міністраў аб вяртанні ім будынка Кафедральнага касцёла Прасвятой Дзевы Марыі (плошча Свабоды, 9), які пастановай ЦК КПБ і Савета Міністраў БССР ад 27 ліпеня 1948 года быў перададзены добраахвотнаму спартыўна-фізкультурнаму таварыству прафсаюзаў. І вось з таго часу галоўны каталіцкі храм Беларусі — Дом фізкультуры.

За доўгі час перагавораў прыхаджане дабіліся толькі таго, што год назад ім дазволілі арэндаваць адну з залаў на 3-м паверсе. Гэта, натуральна, ніяк не ўлісвалася ў планы кіраўніцтва Дома фізкультуры. Многа разоў "гаспадары" спрабавалі сілай выжыць прыхаджан. Чамучаму, а метка наносіць удары і бязлітасна біць тут вучаць вельмі добра. Зусім ня-

даўна некалькі пажылых жанчын, збітых юнакамі-спартсменамі, вымушаны былі звярнуцца да ўрачоў па медыцынскую дапамогу. Фізічная расправа раз-пораз змянялася псіхалагічнымі атакамі — зрываўся іконы і святое распяцце Ісуса Хрыста.

Аб якім выхаванні падлеткаў, аб якой духоўнасці можна тут гаварыць?! Спартыўны дэвіз: "У здаровым целе — здаровы дух" гучыць у данай сітуацыі як насмешка. Але ж без духоўнай першаасновы занятак спортам вядзе да дэградацыі асобы.

Не разумець усяго гэтага нашы ўлады, натуральна, не могуць, як і не бачыць таго, што атмасфера вакол кафедральнага касцёла — Дома фізкультуры напалена да крайнасці.

[Заканчэнне на 3-й стар.]

[Заканчэнне на 3-й стар.]

ЭНЕРГАРЭСУРСЫ: ШТО РАБІЦЬ, КАЛІ ІХ МАЛА?

НАВУЧЫЦЦА ЛІЧЫЦЬ І БЕРАГЧЫ

Аб праблемах энергазберажэння і нетрадыцыйнай энергетыкі "Голас Радзімы" ўжо пісаў. Сёння мы зноў узямаем гэтую тэму. І вось з якой нагоды. Нядаўна створаны пазаведамсны дзяржаўны орган — Камітэт па энергазберажэнню і энергетычнаму нагляду пры Саўеце Міністраў Рэспублікі Беларусь. Яго ўзначаліў Леў ДУБОВІК. Гутарка нашага карэспандэнта з ім была працяглай і цікавай.

— Перш чым прыступіць да праблем нетрадыцыйнай энергетыкі, мне хацелася б даведацца, якія патрэбы нашай рэспублікі ў энерганосьбітах і які рацыянальна яны выкарыстоўваюцца.

— Мы выкарыстоўваем у год 70 мільёнаў тон умоўнага паліва, якое паступае да нас у асноўным з Расіі: нафта, газ і мазут. З гэтага аб'ёму толькі 10 працэнтаў з нашых уласных крыніц. Аднак тое, што мы маем і атрымліваем, выкарыстоўваецца вельмі нерацыянальна. У нас старыя тэхналогіі, пры якіх прадугледжваецца выкарыстанне вялікай колькасці паліва ці энергарэсурсаў на выпуск адзінкі прадукцыі. Напрыклад, у сельскай гаспадарцы, калі параўноўваць расход энергарэсурсаў на 1 тону малака ў нас і ў краінах Заходняй Еўропы, дык розніца атрымліваецца ў тры разы. У тры разы больш мы выкарыстоўваем рэсурсаў на вытворчасць 1 тону малака! І прыклад у нас устарэлы, і падбор электраабсталявання, там, дзе патрэбны электрарухавік 5 кілават, уста-

наўліваюць 7—10-кілаватны. Гэта і ёсць нерацыянальнае выкарыстанне.

Тэхналогія прыгатавання цэменту, так званая "мокрая тэхналогія", таксама адбываецца вялікім расходам ампер. Мы зараз выкарыстоўваем на аднаго чалавека столькі паліва, колькі выкарыстоўваецца ў сярэднім у 12-ці краінах ЕЭС. А выпускаем прадукцыі ў 2 разы менш на гэты выкарыстаны рэсурс. Вось дзе нам трэба эканоміць і па-гаспадарску зберагаць энергарэсурсы.

Пры выкарыстанні ўсіх відаў нетрадыцыйнай энергетыкі мы зможам ужо цяпер атрымаць да 4 працэнтаў эканоміі. А калі будзем ствараць новыя тэхналогіі, праводзіць нарміраванне, уведзіць эканамічны механізм, то тут магчыма эканомія да 40 працэнтаў.

Павінна быць новае заканадаўства, якое прадугледжвала б і стварала прававыя ўмовы і эканамічны механізм для таго, каб эфектыўным было энергазберажэнне.

Лепшыя прадпрыемствы Дзяржбуда і Дзяржіндустрыі ўжо вядуць работу па стварэнню сценавых панеляў, перакрываў і іншых канструкцый будынкаў, у якіх гідраізаляцыя будзе ў 2—3 разы вышэйшай. Мерапрыемствы па энергазберажэнню, укладзеныя суды сродкі акупацца праз 3—4 месяцы.

[Заканчэнне на 3-й стар.]

ПАДЗЕІ ЛЮДЗІ ФАКТЫ

ЦЕНЯВЫ КАБІНЕТ

АПАЗІЦЫЯ НЕ СПІЦЬ

У канцы верасня — пачатку кастрычніка ў беларускім друку будуць апублікаваны звесткі аб функцыях, структуры і складзе "ценывога кабінета". Аб гэтым карэспандэнту БелаПАН паведаміў народны дэпутат рэспублікі, намеснік лідэра парламенцкай апазіцыі Уладзімір Заблоцкі. Па яго словах, адначасова будзе яшчэ раз апублікавана апазіцыйная канцэпцыя эканамічнага развіцця рэспублікі, ужо дапрацаваная пасля першай яе публікацыі.

"Прыналежнасць да апазіцыі не гарантуе ўдзелу ў "ценывым урадзе", — падкрэсліў Уладзімір Заблоцкі. Напрыклад, некаторыя "партфелі" будуць прапанаваны пэўным дырэктарам прадпрыемстваў. На кожную пасаду, хутчэй за ўсё, будзе прапанавана некалькі кандыдатаў. Той-сёй з іх ужо цяпер сур'ёзна рыхтуецца да работы, у тым ліку на пасадах "ценывых" міністра фінансаў і Старшыні Нацыянальнага банка. Акрамя таго, у склад "ценывога кабінета", згодна з папярэднімі данымі, увойдуць прэм'ер-міністр і яго намеснік, тры "сілавых" міністры, міністры эканомікі і транспарту, адукацыі, медыцыны, культуры і інш. — усяго каля дваццаці чалавек. Магчымыя іх стажыроўкі ў навуковых цэнтрах, у тым ліку на Захадзе.

ХТО ЗА?

АДНАВІЦЬ СССР

Згодна з вынікамі апытання, праведзенага ў Мінску беларускай сацыялагічнай службай "Грамадская думка", ідэю аднаўлення СССР у ранейшым выглядзе падтрымліваюць 16,1 працэнта рэспандэнтаў.

За ўваходжанне Беларусі ў склад Расійскай Федэрацыі ў якасці аўтаномнай рэспублікі выказалася 4,3 працэнта, за стварэнне канфедэрацыі з Расіяй і іншымі былымі рэспублікамі СССР — 11,5. Заклучэнне з Расіяй палітычнага, эканамічнага і ваеннага саюза адобрылі б 16,1 працэнта, толькі эканамічнага — 19,3. 22,1 працэнта жадалі б, каб рэспубліка будавала адносіны з Расіяй як незалежная дзяржава на падставе прынцыпаў міжнароднага права. 10,6 працэнта апытаных не змаглі ці не захацелі адказаць.

"Ва ўсіх рэгіёнах Беларусі, ва ўсіх абласцях па ініцыятыве тых ці іншых сіл (напрыклад, аблвыканкомаў, старшынь аблвыканкомаў, тых, хто сустракае Прэм'ера) праводзіцца прыкладна такая думка: існуюць цудоўныя сілы ў Беларусі — сумленныя, патрыятычныя, якія робяць усё для таго, каб мець цяжнейшыя эканамічныя і розныя іншыя сувязі з Расіяй. Існуюць дзве структуры, якія супрацьстаяць гэтаму. Адна — апазіцыя на чале з Пазыняком. Другая — я. Я нічога не магу сказаць пра першую пазіцыю — ні за, ні супраць. Мне здаецца, што гэта ацэнка таксама няправільная, але тут я ўстрымаюся. Што да мяне, я лічу, што гэта кампанія, накіраваная асабіста супраць мяне. Калі б гэта не датычылася інтарэсаў дзяржавы, я, можа, на гэта і не рэагавалі бы. Але робіцца чарговая ілюзія, спроба паказаць, што ёсць станоўчыя сілы, якім перашкаджаю я. Больш за тое, па інерцыі да гэтых сіл аднесены цяпер і Вярхоўны Савет".

(З прэс-канферэнцыі Старшыні Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь С. ШУШКЕВІЧА).

БУЛЬБУ КАПАЮЦЬ...

Нягледзячы на тое, што мы ўжо каторы год аром і сеем пад сцягам дэмакратыі, на калгасным двары праблемы засталіся старыя — сацыялістычныя: няма каму рабіць. Улічваючы гэтую сітуацыю, на ўрадавым узроўні было вырашана: з 2 верасня на цэлы месяц кінуча на "бітву за ўраджай другога хлеба" студэнтаў і школьнікаў.

І зноў, як у "застойныя" гады, "штурмуюць" барозны хлопцы і дзяўчаты, пакідаючы ладны працэнт бульбы ў зямлі. Але ўсё ж з большага ўраджай будзе сабраны. Восі ў калгасе "Большавік", у Вілейскім раёне, галоўная рабочая сіла на ўборцы бульбы — школьнікі.

Агулам беручы, калгасам рэспублікі "на бульбе" дапамагаюць 87 тысяч чалавек "са старанамі", з іх 70 тысяч — студэнткі. Ураджайнасць бульбы сёлета — больш за 160 цэнтнераў з гектара.

НА ЗДЫМКАХ: школьнікі капаюць калгасную бульбу; вучаніцы 10 класа вілейскай сярэдняй школы № 1 Алена ЗАНКОВІЧ і Алена АПЯЦЕНАК.

З ПЕРШЫХ ВУСНАЎ

БНФ ЗНОЎ ПАДТРЫМАЕ ШУШКЕВІЧА

У палітычных колах Беларусі наўрад ці хто сумняваецца, што на чарговай сесіі Вярхоўнага Савета рэспублікі дэпутацкая большасць зноў узніме пытанне аб недаверы кіраўніку парламента Станіславу Шушкевічу. Як у гэтых умовах павядзе сябе апазіцыя БНФ?

— Апазіцыйныя дэпутаты зноў падтрымаюць Старшыню Вярхоўнага Савета, — заявіў каардынатар апазіцыі, народны дэпутат рэспублікі Сяргей Навумчык. — Праўда, пасля апошняй сесіі Станіслаў Шушкевіч мог і павінен быў дзейнічаць больш актыўна на карысць дзяржаўнага суверэнітэту. Апошнія ж яго заявы сведчаць, што асабіста палітыка Шушкевіча набывае рысы вялікай і нясе на сабе пачуццё адказнасці як перад народам, так і перад дэмакратычнымі сіламі. Нягледзячы на тое, што пункты гледжання Шушкевіча і парламенцкай апазіцыі на шэраг праблем розныя, па адной з іх назіраецца супадзенне поглядаў: абодва бакі імкнуцца захаваць Беларусь як незалежную і дэмакратычную дзяржаву.

ЭКАЛОГІЯ

ЗУБР ЗАХВАРЭЎ

Колькасць зуброў у Беларусі за апошні час скарацілася з 315 да 295 асобін. Прычына зніжэння пагалоўя зуброў у пагаршэнні кармавой базы і высокай шчыльнасці капытных у Белавежскай пушчы, месцы пражывання гігантаў.

Каб прадухіліць распаўсюджанне хвароб, частка зуброў пераведзена на новыя "месцы жыхарства" — у лягас Барысаўскага раёна і ў Прыпяцкі запаведнік. Плануецца таксама перасяліць частку пагалоўя ў Валожынскі раён, дзе хопіць корму для жывёл.

У БЕЛАРУСАЎ ЗАМЕЖЖА

ГІМНАЗІЯ Ў РЫЗЕ

У Рызе адбылося ўрачыстае адкрыццё Беларускай нядзельнай гімназіі, у якой прынялі ўдзел прадстаўнікі беларускай дыяспары "Світанак" і прадпрыемальнікі "Беларускага шляху". З Днём ведаў першых вучняў павіншаваў Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Рэспублікі Беларусь у Латвіі Валянцін Вялічка. Ён уручыў вучням беларускія падручнікі, якія былі перададзены ў Рыгу сектарам па нацыянальных пытаннях Савета Міністраў рэспублікі.

БЕЗ ПРЭТЭНЗІЙ

РАДЗІВІЛ У НЯСВІЖЫ

У Нясвіжы, Міры і Мінску пабываў Антоній Радзівіл — прадстаўнік слаўнага ў Беларусі магнэцкага роду. Адбыліся яго карысныя гутаркі са старшынёй Нясвіжскага райвыканкома, дэпутатам Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь Уладзімірам Дразным, намеснікам міністра культуры Уладзімірам Гілепам, прэзідэнтам Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў Адамам Мальдзісам, у час якіх абмяркоўваліся перспектывы ўзнаўлення Нясвіжскага замка, стварэння там музейна-асветніцкага комплексу, развіцця Нясвіжа як турысцкага цэнтра.

Антоній Радзівіл у якасці прадстаўніка вядомай фірмы "Шэл Кэмікл" падкрэсліў, што ён і яго сям'я прыехалі ў Беларусь не дзеля таго, каб прэтэндаваць на нейкую спадчыну, а каб садзейнічаць ператварэнню Нясвіжа ў буйны міжнародны культурны цэнтр.

ЗЛАЧЫНСТВЫ

ЗАБІТЫ Д. АРЦЫМЕНЯ

20 верасня 1993 года ў 21 гадзіну 10 минут у горадзе Гродна пры выхадзе са свайго дома на вуліцы Астроўскага, 2, невядомым злачынцам з пісталета забіты народны дэпутат Рэспублікі Беларусь, старшыня Гродзенскага абласнога Савета народных дэпутатаў Дзмітрый Арцыменя. У той вечар Дзмітрый Канстанцінавіч збіраўся ехаць на дачу на сваёй аўтамашыне, і злачынцы сустрэлі яго ля брамы ўласнага дома. Быў зроблены выстрал у грудзі з пісталета, як мяркуюць, замежнай вытворчасці. Затым злачынцы зніклі на дзвюх аўтамашынах маркі "Жыгулі" і аўтамашыне "БМВ".

Узбуджана крымінальная справа, вядзецца следства. У Гродна адразу ж выехалі Генеральны пракурор Рэспублікі Беларусь Васіль Шаладонаў і намеснік міністра ўнутраных спраў Мікалай Серада.

ХТО ШТО МАЕ

МІЛЬЯРДЫ Ў СКАРБОНКАХ

У насельніцтва Беларусі на сённяшні дзень накоплены 507 мільярдаў рублёў.

На рахунках прадпрыемстваў і насельніцтва знаходзіцца таксама каля 280 мільёнаў долараў ЗША. Па звестках Нацыянальнага банка рэспублікі, даходы насельніцтва перавышаюць рост цэн, што са дзейнічае павелічэнню інфляцыі. Аднак зразумела, што ў гэтым выпадку размова ідзе аб даходах меншасці грамадзян рэспублікі.

ВЕСТКІ АДУСЮЛЬ

НЯМЕЦКАЯ фірма "Umarex" адкрыла ў Мінску магазін, дзе будзе прадавацца спартыўная, паліяўная і газавая зброя. Гэта першы крок да свабоднага продажу зброі і права валодаць ёю.

КАМПАНИЯ "Браўн Форман" правяла прэзентацыю вядомага кентукскага віскі "L энд G". Яно будзе экспартавацца ў Беларусь і хутка паступіць у продаж.

НАСЕЛЬНІЦТВА Беларусі старэе. Сёння 11—12 працэнтаў яе жыхароў — гэта людзі, якім больш за 65 год, 200 тысяч пенсіянераў — адзіночкі людзі, трэць з іх патрабуюць пастаяннага догляду.

ЗНЕСІНІ доўг Беларусі па стану на верасень гэтага года складае 880 мільёнаў долараў ЗША. 412 мільёнаў з гэтай сумы рэспубліка вінна краінам СНД, а 468 мільёнаў пазычана ў іншых дзяржаў.

ФІРМА "Белатрактыйн" адкрывае казіно ў Віцебску, Магілёве, Гродне і Оршы. У сетку яе прадпрыемстваў сёння ўваходзяць больш 20 аб'ектаў. І 200 гульневых аўтаматаў для дзяцей у 52 гарадах Беларусі, 26 гульневых залаў і некалькі казіно ў Мінску, Гомелі і Брэсце.

СТАГОДДЗЕ з дня нараджэння Казіміра Сваяка і Янкі Бяліны — паэтаў-ксяндзоў, якія жылі на Астравеччыне, было адзначана на іх радзіме набажэнствам. Яго адправіў ксёндз Міхал з Мінска. У свяце прынялі ўдзел мясцовы калгас у Спонадах, Астравецкі раённы адзел культуры, Міжнародны камітэт беларусістаў і прадстаўнікі Беларускай каталіцкай грамады са сталіцы.

ТЫЯ, хто яшчэ не вельмі можа размаўляць па-беларуску, магчыма, звярнулі ўвагу на першы том "Руска-беларускага слоўніка", выпушчанага выдавецтвам "Беларуская энцыклапедыя" імя Петруся Броўкі. У хуткім часе пабачаць свет яшчэ два томы, падрыхтаваныя да друку Інстытутам мовазнаўства імя Якуба Коласа Акадэміі навук Беларусі.

11 ПРАДПРЫЕМСТВАЎ з 285 падсправаздачных Дзяржкамітэту па прамысловасці з'яўляюцца стратнымі ў нерэнтабельнымі. Рыхтуецца ўдакладнены спіс такіх прадпрыемстваў. Ім урад рэспублікі адмовіць у дзяржаўнай дапамозе.

У ПРывАТНАЙ уласнасці грамадзян рэспублікі знаходзіцца каля 2 мільёнаў гектараў, або 10 працэнтаў усіх ворыўных зямель. Цана 1 гектара вагаецца ад 3 800 да 5 780 рублёў.

НАВУЧЫЦЦА ЛІЧЫЦЬ І БЕРАГЧЫ

[Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.]

— Аднак на тое, каб гэту добрую справу пачаць і ажыццявіць, патрэбны вялікія выдаткі. Яны ёсць?

— Так, патрэбны. Арганізацыя работ па энергазберажэнню патрабуе свайго фінансавання. І камітэт унёс прапановы, урад іх разглядае, каб частку грошай лавяруць і выкарыстаць на фінансаванне работ па энергазберажэнню. Сёння ж укладанне грошай у энергазберажэнні ў 2 разы больш эфектыўнае, чым у прамое развіццё энергетыкі. Усё трэба разумна развіваць. Але сёння трэба ўкладзіць грошы і ў тую напрамку і тую канкрэтную справу, якія даюць аддачу большую, чым увяд магутнасцей на электрастанцыях. Напрыклад, калі мы ўкладзём грошы ў прыборы ўліку электраэнергіі, у краны на кожнай батарэі (зразумела, што іх трэба мець, зманціраваць у кожным доме, кватэры), гэта ўкладанне прывядзе да таго, што мы працэнтаў на 15 будзем менш выкарыстоўваць цеплавую энергію, і акупнасць будзе вышэйшай, чым пры ўкладанні ў развіццё цеплакрыніц, прыкладна ў 2 разы. Калі мы ўкладзём грошы ў новыя святільнікі, больш эканамічныя (праўда, іх кошт будзе вышэйшым за звычайныя лампы напальвання), іх выкарыстанне за кошт таго, што адна лампа ў 5 разоў больш дае святла пры той жа магутнасці і служыць у 5 разоў даўжэй, не так хутка перагарэе, у рэшце рэшт яна акупіцца гады праз 3. Але пры гэтым першапачатковы ўкладанні таксама павінны быць вялікія, таму што трэба ствараць новыя вытворчасці, укладваць грошы ў далейшае развіццё прыборнага ўліку, у новыя тыпы святільнікаў. Для гэтага запатрабуюцца і час, і грошы, таму што калі мы ўкладзём сродкі ў гэты напрамак і будзем эканоміць паліва, нам жа не трэба яго купляць і не трэба спальваць яго ў нейкіх кацельнях і станцыях, а значыць — не трэба расшыраць гэтыя кацельні і станцыі. І ў канчатковым выніку экалогія выйграе ад таго, што мы не спальваем і не выкідаем адходы гэтай вытворчасці: вокіслы азоту, вокіслы серы. Вось траіны выйгрыш!

— Пры нашай з вамі памяці быў папулярны лозунг: "Эканоміка павінна быць эканомнай". Аднак жа эканомнымі мы не сталі.

— Разумею, лозунг тады добры, калі падмацоўваецца практычнымі дзеяннямі, а да гэтых практычных дзеянняў падштуроўвае сітуацыя. У тых умовах, калі быў абвешчаны гэты лозунг, электраэнергія ў цэлым каштавала 2 капейкі за 1 кілават/гадзіну. Цяпер электраэнергія каштуе 11 рублёў за 1 кілават/гадзіну. У тых умовах, калі каштавала 2 капейкі, праекцыроўшчыкі Мінска-Вілейскай воднай сістэмы, закладваючы каскад помпавых станцый, што падмацоўвае ваду, і выкарыстоўваючы для гэтага 18 мегават электраэнергіі, не прадугледжвалі адначасова будаўніцтва малых станцый для таго, каб 15—20 працэнтаў энергіі, затрачанай на пад'ём праз гідрэлектрастанцыі, вярнуць у сістэму. Чаму? Ды таму, што электраэнергія каштавала тады капейкі, а сёння, калі яна каштуе рублі, — гэта апраўдана, гэта неабходна рабіць. І таму цяпер ужо ёсць комплексная праграма аднаўлення малых ГЭС і будаўніцтва новых там, дзе гэта карысна. Распрацоўвае гэтую праграму больш канкрэтна Мінска-Вілейская водная сістэма. Я думаю, што ў бліжэйшы час на Ганалесе запрацуе такая ГЭС.

А для таго каб саму праграму рэалізаваць, неабходна і ў нас у рэспубліцы развіваць вытворчасць невялікіх турбін, генератараў, таму што мы не хочам заціпаць вады новыя тэртарыі, а выкарыстаць існуючыя ўжо падтопленыя землі і каскады, а там узроўні магчымай вытворчасці электраэнергіі невысокія. Патрабуюцца невялікія агрэгаты па 50—100 кілават, невялікія турбіны. Ёсць дамоўленасць з заводамі Бабруйска, каб выпускаць такія турбіны, і першыя ўжо выкарыстоўваюцца. Бяруцца выпускаць электрагенератары невялікай магутнасці ў Магілёве і за межамі Беларусі, у краінах СНД.

— Раскажыце, калі ласка, пра ваш камітэт. Колькі часу ён існуе. І на што скіраваны яго першыя намаганні?

— Камітэт толькі ствараецца. Асноўныя задачы яго — стварыць эканамічны і прававы ўмовы для зацікаўленасці ў энергазберажэнні прадпрыемстваў, арганізацый і асобных грамадзян. Ажыццяўленне дзяржаўнага рэгулявання па энергазберажэнню будзе праходзіць на падставе і эканамічнага механізма, і адміністрацыйных мер. Гэта таксама наша задача — распрацаваць эканамічны механізм і ўдасканаліць адміністрацыйныя меры. Мы павінны так пабудоваць работу сваю і іншых арганізацый, каб пытанні энергазберажэння лічыліся прыярытэтнымі ў кожнай галіне і на прадпрыемстве. Важны напра-

мак — стандартызацыя ў энергазберажэнні. У стандарт, у ГОСТ будзе ўводзіцца паказчык энергаэфектыўнасці кожнага вырабу, абсталявання, якое будзе выпускацца ў рэспубліцы і што ўжо выпускаецца. Калі забяспечваецца неабходны ўзровень энергаэфектыўнасці, гэтаму вырабу будзе давацца зялёная вуліца. Калі спажывае шмат рэсурсаў, яго, мусяць, будзе нерацыянальна вырабляць у нашай рэспубліцы.

Неабходна будзе перагледзець і стварыць разумную структуру нашай народнай гаспадаркі, каб энергаёмкія галіны не атрымлівалі прыярытэтнага развіцця, а тыя, што патрабуюць невялікіх рэсурсаў, атрымлівалі. Кожны праект будзе праглядацца, будзе праводзіцца экспертыза на энергетычную мэтагоднасць данага вырабу ці праекта і будзе забяспечвацца з боку нашага камітэта дзяржаўны кантроль за правільнасцю і разумным выкарыстаннем энергарэсурсаў. Вось колькі задач у камітэта.

— Леў Антонавіч, якія асноўныя фактары садзейнічалі стварэнню Камітэта па энергазберажэнню і энергетычнаму нагляду? Якія асноўныя функцыі і задачы выконвае ваша ведамства?

— Я б хацеў адзначыць тры асноўныя фактары, якія садзейнічалі стварэнню камітэта. Першы — становішча спраў з энергарэсурсамі ў рэспубліцы, ускладненне ў атрыманні паставак нафты і газу. Гэта праблема нумар адзін. Праблема нумар два — гэта цэлы шэраг пытанняў, звязаных з энергазберажэннямі. Зразумела, што як бы добра галіна ні займалася энергазберажэннем, узнікае шмат пытанняў (прыборы ўліку, нарміраванне, адказнасць за нерацыянальнае выкарыстанне), якія павінна рашаць не галіна, а рэспубліка, дзяржава. Неабходны дзяржаўны ўзровень кіравання.

І трэці аспект. Міжнародная практыка такая: калі складана, калі ёсць праблема, ствараецца орган дзяржаўнага рэгулявання, так робіцца ў большасці краін.

Вось гэтыя тры аспекты садзейнічалі стварэнню камітэта. Неабходнасць такога роду работы даўно бачыў урад рэспублікі і даўно займаліся гэтымі пытаннямі. Структура ў складзе Міністэрства энергетыкі (раней гэта называлася Беларусьэнерга) была створана ў 1990 годзе, г.зн. амаль тры гады назад. На працягу гэтага часу мы, знаходзячыся ў структуры Мінэнерга (група работнікаў невялікая, там было толькі 4 чалавекі), займаліся распаўсюджаным пытаннем агульнадзяржаўнага ўзроўню. За гэты час ужо былі зроблены першыя крокі ў рэспубліцы: выпушчаны шэраг пастановаў урада, накіраваных на эканомнае расходванне энергарэсурсаў, паліва, электраэнергіі і цеплавой энергіі, прадугледжвалася маёмасная адказнасць прадпрыемстваў, якія нерацыянальна выкарыстоўваюць гэтыя энергарэсурсы.

Упор быў зроблены на распрацоўку прыбораў уліку цеплавой энергіі і іншых рэсурсаў, якіх у нас практычна не было. Цяпер па шэрагу напрамкаў ёсць ужо пэўныя дасягненні. Напрыклад, у рэспубліцы паспяхова развіваецца свая галіна — прыборабудаванне. Мы ўжо самі на нашых заводах выпускаем больш дзесяці беларускіх прыбораў, якія прызначаны для ўліку энергарэсурсаў, цеплавой энергіі, дачыжкі расходаў і лічылнікі тэрмасупраўлення. Электралічылнікі выпускаем у Брэсце.

Мы цяпер займаем пытанніамі распрацоўкі беларускіх прыбораў уліку спажывання халоднай і гарачай вады і газу. К канцу года нашы заводы гэтыя прыборы будуць выпускаць серыйна.

— За мяккой такія прыборы даўно вядуць сістэматычны ўлік расхода энергарэсурсаў. І калі ў нас нарэшце яны будуць у кожнай кватэры, то мы станем ці не больш эканомнымі, чым немцы?

— Усе дамы, якія ўвойдуць у строй у канцы года, будуць з гэтымі прыборамі. Бясспрэчна, вопыт паказвае, што пры такім выкарыстанні прыбораў змяняецца расход вады на 30—60 працэнтаў. Але гэта будзе залежаць яшчэ і ад тарыфа. Адпаведна структура, якія займаюцца пытаннямі цэн, разглядаюць пытанні кошту вады гарачай і халоднай. Мы плануем укараняць адначасова прыборы халоднай і гарачай вады.

— І ўлік газу таксама будзе?

— Так, будзе весціся ўлік газу ў дамах. І аплата будзе не на аднаго чалавека, як цяпер прынята, а па колькасці выкарыстаннага газу.

Так, праблем, пытанняў і задач у Камітэта па энергазберажэнню і энергетычнаму нагляду Беларусі непачаты край. Вельмі хочацца спадзявацца, што ў гэтай новай недзяржаўнай структуры сапраўды з'явіцца шмат прыхільнікаў і памочнікаў, зацікаўленых і неаб'явавых да праблемы энергазберажэння, якая з'яўляецца сёння вельмі важнай, першааргова.

Можна, нарэшце камітэт навучыць кожнага з нас і на вытворчасці, і дома быць беражлівым і эканомным. Без усялякіх новых лозунгаў.

Галіна АГАЛАКАВА.

ЁСЦЬ У КОЖНАЙ СУСТРЭЧЫ СМУТКУ ІМГНЕННЕ...

Не спадзяваўся Ота Ханхайдэ, што калі-небудзь яшчэ сустрэнецца са сваім выратавальнікам — Алегам Шышкіным, які стаў для бяззусага нямецкага палоннага сапраўдным сябрам. Амаль шэсць гадоў знаходзіўся ў палоне ў Валгаградзе Ота. І не раз за гэтыя гады яго падтрымлівала сціплая сям'я Шышкіных. Хаця "дружба" з ворагамі праследвалася законам, гэтыя людзі не пабаяліся прымаць у сябе ў доме маладога немца, пастаянна падкормлівалі яго і адагравалі.

Час сцірае горьч, крывіду, непрыязнасць. Змяніліся і нашы погляды на ворага, ды і цяжка было убачыць ворага ў танкашым хлапчуку, які ледзь трымаўся на нагах ад недадання і хваробы. Менавіта такім і паўстаў перад Шышкіным Ота, калі аднойчы пад вечар пастукаў да іх у дзверы. Ён зусім не разлічваў, што ў гэтым доме яго абагрэюць і накормяць. Але сэрца гаспадыні памычэла, калі яна даведалася, што ў юнага немца дзень нараджэння. Яна адразу адправіла абодвух падлеткаў — сына Алега і палоннага — па хлеб і папяросы, а потым, накарміўшы галоднага нямецкага хлопца, сабрала яму і клунчак з ядой у дарогу. З таго часу ў Ота з'явіўся другі дом...

Вярнуўшыся пасля палону ў свой Ферсмальд, Ханхайдэ ўзначаліў Таварыства вярнуўшыхся на Радзіму. Ён пастаянна помніў пра простую рускую сям'ю Шышкіных, але пісаць ім не адважваўся. Ведаў, што пісьмы ўсё роўна не дойдзюць. За 44 гады Ота атрымаў толькі адно пісьмо ад Алега, якое падарожнічала паўгода, перш чым знайсці адрасата. Пасланні Шышкіных таксама чамусьці "губляліся" ў дарозе...

А ў мінулым годзе ў Ферсмальдзе, дзе ў кандытарскай фірме "Штоок" працаваў Ота, павявала на здаруленні група беларускіх дзяцей. Даведаўшыся аб маленькіх гасцях, Ханхайдэ за дзень сабраў у сваім таварыстве тысячы нямецкіх марак, накупіў дзецям падарункаў і наладзіў сапраўднае свята. Вось тады ён і пазнаёміўся з беларускай перакладчыцай Аленай Навіцкай. І папрасіў адшукаць Шышкіных.

Апошні раз Ота Ханхайдэ бачыў свайго сябра ва ўласны дзень нараджэння — 13 мая 1949 года. А сустрэліся яны ў апошні дзень лета ў 93-м. Ота стаяў на пероне сталічнага вакзала ў Мінску з шывельдай "Але". Міма прапльвалі вагоны прыбываючага цягніка. Пахлыты немец ужо не мог стрымаць слёз. Праз 44 гады сустрэліся Ота Ханхайдэ і Алег Шышкін з Валгаграда. Яны рассталіся маладымі людзьмі, а сустрэліся сівалосымі.

Час сцірае многае. А нам застаецца памяць. Добра, калі добрая... Р.С. Ведаючы, што беларускім дзецям, якія пацярпелі ад аварыі на Чарнобыльскай АЭС, патрэбна дапамога, Ота Ханхайдэ і прыехаўшы з ім сябры вырашылі пералічыць фонду "Дзеці Чарнобыля" 600 дойч-марак, такая ж сума будзе перададзена Савету ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны рэспублікі.

НА ЗДЫМКУ: Ота ХАНХАЙДЭ на пероне Мінскага вакзала сустрэўся з Алегам ШЫШКІНЫМ.

Наталля НЕВІДОМАЯ.

Фота Я.КАЗЮЛІ.

БЯСКОНЦАЯ ДАРОГА ДА ХРАМА

[Заканчэнне.]

Пачатак на 1-й стар.]

Дарэчы, гарадскія ўлады з першых дзён гэтага канфлікту — за тое, каб вярнуць касцёл веруючым. Старшыня Вярхоўнага Савета С.Шушкевіч таксама неаднаразова па радыё ў прамым эфіры абяцаў вырашыць становачую гэтую праблему. Аднак... Пакуль рашэнне прынята не самае мудрае. Будынак закрыты, спасылаючыся на аварыйны стан. Але толькі замок на душу, якая цягнецца да Бога, павесіць немагчыма. Веруючыя сталі маліцца на вуліцы перад храмам. Штодзённа ў 9 і ў 18 гадзін, нягледзячы на вострую слоту, праводзіць набажэнствы ксёндз Уладзіслаў Завальнюк.

Міма грукочуць тралейбусы і аўтобусы. Спяшаюцца прахожыя. Нехта з іх здзіўлены, нехта з жалем глядзіць на людзей, што стаяць на каленях перад храмам, на якім святыя іконы чаргуюцца з надпісамі "Тозквандо". Многія ж не могуць схаваць свайго абурэння.

— Такого кашчунства, такога здэку над божымі храмамі не ведала ні адна краіна свету, — гаворыць місіянер з Італіі, графіня Эмілія Кінсі. — Вось таму ваш народ расплачваецца за дзеянні прыслужнікаў д'ябла, за іх сатанінскую ідэалогію.

А ў высокіх кабінетах улады раздаецца: "Няўжо католікам мала Чырвонага касцёла?!"

Сумна, што гэтае найўнае па неразуменню пытанне задаюць людзі, якія па свайму становішчу, нарэшце, абавязку павінны клапаціцца аб адраджэнні духоўнасці народа. (Дарэчы, Чырвоны касцёл з вялікімі цяжкасцямі рэстаўруецца, а калі адкрые свае вароты перад прыхаджанамі — Бог ведае).

Дазволю невялікае адступленне. У 20-я гады чэкісты-ленінцы дапытваліся ў Война-Ясянецкага, доктара медыцыны, вучонага з сусветным імем, які надзеў расу, калі іншыя яе здымалі:

— Як! Вы верыце ў Бога — поп і прафесар?.. Хіба вы бачылі свайго Бога?

— ...Я многа аперываў на мозгу і, адкрываючы чарапную каробку, ніколі не бачыў там таксама і розуму, — адказаў ён.

За гады д'ябальшчыны, што тварылася ў нашай айчыне, у людзей аднята і вера, і здаровы розум. У многіх загублена душа. І каб вылечыць яе, патрэбны сёння не адзін і не два Божыя храмы, няхай будзе то царква, касцёл, мячэць...

Да усведамлення гэтай ісціны ра-на ці позна прыйдзе большасць нашых суайчынікаў, нават тых, хто сёння не разумее непачаснага жадання прыхаджан вярнуць сваю святыню. Хочацца, вядома, каб для гэтага спатрэбілася не 70 гадоў...

Галіна КАЛІВІЧ.

Фота Віктара СТАВЕРА.

НА АПОШНІМ ГОДЗЕ ЖЫЦЦЯ

МЕМУАРЫ Паўліны МЯДЗЁЛКІ

Высвятляецца, някепскую адну справу рабіў яшчэ нядаўна сумнаведомы апалагет “абэцдаршчыны” Адам Іосіфавіч Залескі. Ад пачатку 1970-х гадоў да выхаду на пенсію (1982 год) прафесар узначальваў сектар збору і публікацыі дакументаў, гістарычных матэрыялаў у Інстытуце гісторыі АН Беларусі. У ліку падрыхтаваных і выдадзеных з дапамогаю сектара зборнікаў — “Люды Нарачанскага края: воспоминания участников революционной борьбы и Великой Отечественной войны” (Мн., 1975), сярод матэрыялаў якога змешчаны невялікія ўспаміны П.Мядзёлкі “Павлінка” в моей жизни”.

Аднак, рыхтуючы папярэднюю публікацыю, прымеркаваную да 100-й гадавіны з дня нараджэння Паўліны Вінцэнтаўны, я, да сорама, яшчэ нічога не ведаў ні пра “нарачанскі” зборнік, ні пра Мядзёлкаў мемуары. Упершыню загадка пра іх трапілася мне ў Фундаментальнай картатэцы нашага Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы АНБ. У адпаведным томе даведніка “Беларускія пісьменнікі” (жо выйшлі т. 1—2) сярод бібліяграфіі пра П.Мядзёлку будзе пазначана: успаміны захоўваюцца ў архіве Інстытута гісторыі АНБ, ф. 21, спр. 8, арк. 1-5. Аднак такая архіўная сігнатура ўжо недакладная.

Не буду падрабязна спыняцца на пошуках папкі з прозвішчам Мядзёлка П.В. пад новай сігнатурай: ф.8, воп. 4, адзін зах. 5. Бо і гэты шыфр неактуальны цяпер. Як патлумачыла мне старшы навуковы супрацоўнік Галіна Кнацько, не існуе афіцыйна самога архіва. Пасля расфарміравання (гадоў 10 таму) сектара збору і публікацыі архіў часткова расплыўся, часткова перайшоў у валоданне аддзелу ваеннай гісторыі Беларусі саветаў перыяду (сёння яго ўзначальвае вядомы навуковец Аляксей Літвін) у якасці дапаможнага матэрыялу, напрацовак. У тым, што ён захаваўся, — добрая воля саміх супрацоўнікаў.

Сапраўды, рабіць навуковую спасылку на афіцыйна не існуючую ўстанову, структуру без раскладу працы, пячаткі і г.д., — фікцыя.

Тым не менш, казённая папка-“скорасшиватель” з прозвішчам “Мядзёлка

П.В.” існуе. А ў ёй, згодна з праведзенай у маёй прысутнасці пагінацыяй — 35 старонак. Не ўлічваючы арк. 1а — Анкеты “участника Великой Отечественной войны”. На маё запытанне, навошта Мядзёлцы, якая не лічыцца ўдзельнікам вайны, паслалі гэтую анкету, Г.Кнацько каротка патлумачыла: “Проста ў інстытуце не існавала іншая”. А распыталіся анкету аўтарам мемуараў для вышэйназванага зборніка ўспамінаў пра Нарачанскі край. (У кнізе ўспаміны Мядзёлкі паддзены ў даваенным раздзеле “В борьбе за счастье народное” поруч з успамінамі пра Заходнюю Беларусь Максіма Танка, Генадзія Цітовіча).

У анкетце дрогкая рукою 80-гадовай Паўліны Вінцэнтаўны занатавана:

1. Фамилия, имя и отчество — Мядзёлка Павліна Вікенцьеўна.
2. Год, число и месяц рождения — 1893 г. 12 сентября (1893 г.).
3. Место рождения — м-ко Будслав, ныне Минской обл. Мядзельскаго р-на.
4. Национальность — белорусска.
5. Когда принят кандидатом в члены КПСС — беспартыйная.
6. Когда вступил в члены КПСС
7. Когда вступил в члены ВЛКСМ —
8. Образование — высшее.
9. Занимаемые должности накануне Великой Отечественной войны и в годы войны — с 1932 по 1947 г. преподавательница языка и литературы в средних школах гор. Москвы.
10. В каких боевых операциях участвовала — не участвовала.
11. Правительственные награды — медаль “За доблестный труд в годы Великой Отечественной войны”, Почетная грамота Верх. Совета о присвоении звания Засл. деятеля культуры Белоруссии.
12. Написано ли вами воспоминание об участии в событиях Великой Отечественной войны; в каком печатном издании (газете, журнале) опубликовано или в

каком хранится архиве — нет.

Апошні, 13-ты пункт анкеты “Как по Вашему мнению следовало бы улучшить организацию записи воспоминаний ветеранов войны”, застаўся чыстым.

Не ведаю, калі і хто з сектара збору і публікацыі дакументаў Інстытута гісторыі АНБ звярнуўся да Мядзёлкі па ўспаміны, але, запануючы 14 чэрвеня 1973 года адпаведную анкету (аддрукаваную, дарчы, у 1971 годзе накладам 2 000 экз.), Паўліна Вінцэнтаўна ўжо, відаць, мела перапісанымі гэтыя 14 аркушаў успамінаў “Купалаўская “Паўлінка” ў маім жыцці”. (Паметка ў левым верхнім куце засцерагала: “Загаворак умоўны”).

У аснове сваёй “нарачанскія” мемуары — сціплы канспект-пераказ “Сцежак жыцця”, ужо гадоў 7 перад тым здадзеных у адно з меншых выдавецтваў. Аднак пачатак рукапісу (“Само прозвішча маё паказвае, што род Мядзёлкаў паходзіць з Мядзельшчыны”) яскрава вымалявае зададзены аўтарцы супрацоўнікам Інстытута гісторыі “нарачанскую” скіраванасць. Уступам яна не абмяжоўваецца. Тэма “малой радзімы” гучыць на апошніх старонках прапанаваных да друку мемуараў, калі Паўліна Вінцэнтаўна падрабязна апавядае пра жыццё ў родным Будславе, куды яна вярнулася ў 1947 годзе.

Гэтая частка пераклікаецца з адпаведнымі мясцінамі ў нядаўняй “палымянскай” публікацыі ўспамінаў.

Ды хоць большасць разлічэных у клетку аркушаў-старонак, вырваных са звычайных школьных сшыткаў па арыфметыцы, спісаны рукою Паўліны Вінцэнтаўны без аніводнай чарнавой праўкі, успаміны для Інстытута гісторыі перапісваліся не механічна. Памяць кожнага раз асвечвалі новыя дэталі, імёны. Вось усяго два прыклады дапаўненняў з “акадэмічнага” тэксту. Апавядаючы пра калектыві Першага Таварыства беларускай драмы і камедыі, мемуарыстка пашырае пералік імёнаў: “Апрача іх — Галубок, Фальскі, Грыгоніс...” Або:

“Афармляць сцэну дапамагалі нам хлопчыкі бадай з усей Старажоўкі, сярод іх і будучы пазт Андрэй Александровіч, і будучыя акторы тэатра як Платонаў і інш.” (параўнайце “Сцежкамі жыцця”, адпаведна с.113 і 115).

Даследчыкам беларускай культуры яшчэ належыць спраўдзіць, наколькі “ўдакладненні” 80-гадовай аўтаркі адпавядаюць рэальным фактам, але і цяпер зразумела: рукапіс, што захаваўся да нашых дзён у Інстытуце гісторыі АНБ, — асобная тэксталагічная крыніца, якую ніяк не абмінуць выдаўцы будучых аднатомнікаў твораў Паўліны Мядзёлкі.

Мушу адзначыць яшчэ і наступнае. Збіраючы матэрыял для гэтага ўступнага слова, даведаўся, што не аднаму Максіму Танку пакінула працяг сваіх дзённікаў Паўліна Мядзёлка. Прынамсі, існуе яшчэ адзін рукапісны экзэмпляр “Беглых нататак для памяці”. Тэкст яго не ва ўсім супадае з апублікаваным сёлета ў NN 2—5 “Польмя”. Новы клопат літаратуразнаўцам-тэксталагам.

Аналізуючы ж розначытання ў “акадэмічных” і апублікаваных кніжкаў успамінаў “Сцежкамі жыцця”, сам я схіліўся да меркавання, што “новыя” імёны-дэталі маглі прысутнічаць у кніжным варыянце і зніклі адтуль праз рэдактарска-цэнзурную пільнасць. А раптам захаваўся той даўні выдавецкі машынапіс у Арсенія Ліса, пад рэдакцыяй якога “Сцежкі жыцця” пачылі свет у 1974 годзе?

— Так, валяўся ў мяне нейкі 3-ці, падслепаваты экзэмпляр машынапісу, ды, перазыджаючы на новую кватэру, я здаў яго ў 1970-х гадах у Аддзел рэдкіх кніг і рукапісаў нашай акадэмічнай бібліятэкі. Пацкаўся.

Жаданага “падслепаватага” машынапісу мне ў бібліятэцы не знайшлі. Тым большую каштоўнасць як аўтарска першакрыніца ўяўляюць сабою мемуары П.Мядзёлкі “Купалаўская “Паўлінка” ў маім жыцці”, перададзеныя аўтаркаю ў Інстытут гісторыі на апошнім годзе свайго жыцця.

Язэп ЯНУШКЕВІЧ.

САМО ПРОЗВІШЧА маё паказвае, што род Мядзёлкаў паходзіць з Мядзельшчыны. Не здарма мой дзед казаў, што не ў капусце мяне мама знайшла, як яна казала, а русалка выкінула мяне маленькую з возера Мядзела на бераг, а мама праходзіла там і ўзяла сабе за дачушку. Дзед і называў мяне “Русалачкай”. Пазней дзядзька мой расказваў, што памешчык Аскерка выйграў у карты ў нейкага мядзельскага памешчыка майго прадеда прыгоннага Тамаша Мадзёлку і забраў яго ў свой маёнтак у Будслаў. Пасля скасавання прыгону прадед атрымаў у мястэчку надзел у 15 сотак, сям-так пабудаваўся, а дзед Зыгмунд з юнацтва вандраваў па бел-свету на пабудовах чыгунак, пазней вярнуўся ў сваю хату і заняўся шавецтвам. Старшага свайго сына — майго бацьку Вінцуся выкіраваў на арганістага, а з 1915 года бацька працаваў рабочым на Пушачным заводзе ў Царышчыне.

У 1898 годзе мае бацькі і са мной, пяцігадовай дзяўчынкай, пераехалі ў Глыбокае. Там я скончыла царкоўнапрыходскую школу. Змалку я не здатна была ні да хатняй гаспадаркі, ні да чыста жаночай ручной працы. Мяне вабілі кнігі і толькі кнігі. Праз іх шмат згрызот было, шмат слёз праліла і мама, і я. Хацелася вучыцца, а не было дзе і як. Мне было 12 гадоў, калі ў нашай хаце стварылася нелегальная школа: да нас прыходзілі 10 дзяўчынак і хлопчыкоў, якіх я навучала першапачатковай грамаце. Плацілі мне па рублю ў месяц, а да двух багацейшых хлопчыкоў я хадзіла на дом іх вучыць, і там плацілі мне 3 рублі ў месяц. Такім чынам я зарабляла ўдвая больш, чымся бацька. Свой заробак я клала на кніжку ў касу ашчаднасці на той выпадак, каб на свае грошы паехаць куды вучыцца. Часткай саматугам, а часткай пры добраахвотнай дапамозе студэн-

КУПАЛАЎСКАЯ “ПАЎЛІНКА” У МАІМ ЖЫЦЦІ

таў я падрыхтавалася і здала экзамены ў 6-ты клас гімназіі ў Вільні. Перабіваючыся на пражыццё рэпетытарствам малодшых школьнікаў, я скончыла гімназію ў 1912 годзе і восенню паступіла на вышэйшыя курсы ў Пецярбурзе.

У 1905—1906 годзе ў Глыбокім часта знаходзілі ў клумбе сярод кветак або падкінутыя ў сені скруткі рэвалюцыйных лістовак, брашур. А то і бацькаў сябра прысылаў з Адэсы пасыпачкі, у якіх таксама знаходзілі рэвалюцыйную літаратуру. Я чытала лістоўкі ўсім, хто прыходзіў у нашу хату, а то ціхачом запіхвала ў кішэню зімовай чуйкі якомусь селяніну.

Ніколі не забудуся, якое моцнае ўражанне зрабілі на мяне першыя два нумары “Нашай долі”, знойдзеныя ў адным з такіх падкінутых скруткаў. Жартачкі, гэта ж па-нашаму напісана, на нашай проста мове! Тады яшчэ я не ведала, што наша “простая мова” называецца беларускай. А неўзабаве пасля гэтага нам падкінулі “Дудку беларускую” Мацея Бурачка. З яе то я і даведалася, што мы беларусы і што наша “простая” мова называецца беларускай мовай, што яна “есць такая ж людская і панская, як і французская або нямецкая, або і іншая якая...” (з прадмовы да “Дудкі беларускай”). У гэты час лічылася, калі цябе хрысцілі ў касцёле, то ты палжак, а калі ў царкве — джк рускі. (На жаль, і да сённяшняга дня знаходзяцца

людзі, якія блытаюць паняцці рэлігійнай і нацыянальнай прыналежнасці). Францішак Багушэвіч адкрыў мне вочы і вызначыў далейшы шлях майго жыцця ў змаганні за родную мову, за шчасце майго народа, за яго права “людзьмі звацца”.

Пасля “Нашай долі” у наш дом ужо легальна стала прыходзіць “Наша ніва”. І я не толькі вершы Янкі Купалы і Якуба Коласа, але і артыкулы, што змяшчаліся на старонках “Нашай нівы”, на памяць ведала і чытала ўсім, хто заходзіў у нашу хату. Так я пазнаёмілася з першымі творамі Янкі Купалы. А ў 1909 годзе ў доме адных знаёмых у Вільні я сустрэлася і з самім Купалам і, трэба прызнацца, пачула нейкае расчараванне. Да гэтага спаткання я ўяўляла сабе паэта, які так глыбока кранае душу і сэрца, нейкім богам, ці прарокам, у кожным разе стальм, паважным чалавекам, а тут — на табе! — пабачыла маладога хлопца з вусікамі, востра закручанымі ўгору, хлопца, які паўе са мною даволі лёгкую гутарку, быццам з пустой дзяўчынай. Я спахмурнела, надудалася і не вельмі ветліва нешта барматала яму ў адказ. Тады і ў думку не магло мне прыйсці, што пазней наша дружба з ім застанецца на ўсё жыццё.

Незабыўнае ўражанне пакінула па сабе першая беларуская вечарына ў Вільні 12 лютага 1910 года, дзе выступала трупна Ігната Буйніцкага і хор пад кіраўніцтвам кампазітара Ра-

гоўскага. За ўсё сваё жыццё я нідзе і ніколі не бачыла такога бурнага ўзрушэння мнагалюднай публікі, такой шырокай гамы пачуццяў ад голаснага ва ўскліб плачу падчас першага выканання песні “А хто там ідзе?”, песні, якой суджана было стаць гімнам аж да 1917 года, да бурных воплескаў і крыкаў захаплення ад народных танцаў, дзе ў першай пары ішоў сам Буйніцкі з дачкой.

Безумоўна, і Янку Купалу моцна ўзрушыла выступленне трупы Ігната Буйніцкага. Трэба зазначыць, што ў гэты час, апрача ўстарэлых п’ес Дуніна-Марцінкевіча, не было арыгінальнага беларускага сцэнічнага рэпертуару. Буйніцкі карыстаўся перакладамі ўкраінскіх п’ес і інсцэніроўкамі апавяданняў Элізы Ажэшкі “У зімовы вечар” (“Рысь”) і “Хам”. Гэта навяло на думку Янку Купалу стварыць арыгінальную беларускую п’есу, якая б адтывала сучаснасць.

У 1912 годзе Купала напісаў камедыю “Паўлінка”. На традыцыйных суботніках на кватэры прафесара Браніслава Эпімаха-Шыпілі, дзе збіралася студэнцкая моладзь, кампазітары, мастакі і беларускія навукоўцы, Я. Купала прачытаў нам сваю “Паўлінку”. Усе мы загарэліся жаданнем паставіць “Паўлінку” на карысць студэнцкай касы ўзаемадапамогі. За арганізацыю пастаноўкі ўзяўся брат прафесара, энтузіяст і аматар тэатральнага мастацтва

Уладыслаў Эпімах-Шыпіла. На рэжысёра ён запрасіў артыста Александрынскага тэатра Бэкін-Драздова. Размеркавалі ролі. Мне даручылі галоўную ролю Паўлінкі. Рэпетыцыі адбываліся пад непасрэдным наглядам аўтара.

Нарэшце наступіў дзень спектакля, які адбыўся ў рабочым квартале ў клубе “Пальма”. Усе білеты загадзя былі распроданы, але публікі ў залі было бітком набіта, больш чымся было месцаў у залі. Пастаноўка была ў рэалістычным плане. Пospех быў велізарны! І гэта тлумачыцца не столькі іграй самадзейных артыстаў і не камедыйным жанрам, колькі праўдзівым адлюстраваннем быту беларускай вёскі, а гапоўнае — сацыяльным зместам, які адчула рабочая публіка. Янка Купала, маючы на ўвазе той падспудны рэвалюцыйны рух, які існаваў у гэты час, уяў у сваю п’есу сацыяльны матыў настолькі, наколькі дазваляла тагачасная царская цензура.

Прыблізна ў гэтым жа часе адбылася і ў Вільні першая пастаноўка “Паўлінкі”. Вяскою 1913 года на канікулы я паехала ў Вільню. Музыка-драматычны гурток рыхтаваў паўторную пастаноўку “Паўлінкі”. Паўстала пытанне, каму даручыць галоўную ролю: першай віленскай Паўлінцы — Маркевічанцы ці першай пецярбургскай. Адны сталі за віленскую, другія — за пецярбургскую. Антон Лявіцкі, які іграў ролю Сцяпана Крыніцкага, запрапанаваў спытаць самога аўтара, які бачыў на сцэне адну і другую. Выбар паў на маю долю. Хаця мне не хацелася пакрыўдзіць Маркевічанку, аднак змушана была падпарадкавацца пастаноўшчыкам.

(Працяг будзе).

ВОДГУЛЛЕ

ПРА КАМСАМОЛ І СБМ

Паважаны спадар рэдактар газеты "ГР"!

У N 26 ад 1 ліпеня 1993 года было змешчана аж два артыкулы адносна Саюза Беларускай Моладзі (СБМ). Артыкулы аб СБМ мне вельмі падабаюцца, бо гэта ж наша гісторыя, з якою мы не можам хавацца. Няхай чытаюць нашы дзеці, унукі і праўнукі. Няхай яны судзяць вінаватых і заслужаных. Камуністычная прапаганда перад развалам свае "чартоўскай імперыі" са скуру вылазіла, каб даказаць, што беларусы супрацоўнічалі з немцамі, і прышыла ім ярлыкі "зраднікі радзімы", "фашысты", "зраднікі камунізму". А яны, нягледзячы на акупацыю, адраджалі сваю нацыю, яе мову, традыцыі, аб'явілі ўсё тое, што нашае беларускае.

Камуністы спадзяваліся, што беларуская нацыя ўжо задыхана імі і не паўстане ніколі. А тут як з неба звалілася Незалежная Беларусь (хаця яна сёння яшчэ пад кіраўніцтвам камуністаў), камунізм развальваецца, як тая старая гліняная печ. Беларусь жа, хаця і марудна, аднак ступенька па ступеньцы адраджае сваё тое, што было знішчана камуністамі. Беларускі і расейскія камуністы жывуць учарашнім днём ды ўчэпіліся Беларусі, як тая гліна да портак, і стараюцца перашкаджаць беларусам адраджаць сваю незалежнасць. Ці ж гэта не ёсць іхняя пустагалова палітыка, каб увесці нейкае "двухмоўе"? Што яны — аслеплілі? Ці ёсць у свеце хаця адна дзяржава, якая б мела "двухмоўную" дзяржаўную мову? Вазьміце за прыклад Вялікабрытанію. Дзяржаўная мова англійская, а на вуліцах, у крамах, у парках, у аўтобусах, у цягніках гавары сам да сваіх у якой мове табе выгадна, або каб цябе зразумелі. Калі ж нехта з'явіцца ў канцылярыю, каб упладзіць тую ці іншую справу, і калі ён не разумее англійскай мовы, тады клічуць перакладчыка ды спраўку, якой ён дамагаўся, выдадуць у англійскай мове. Аб "двухмоўях" дык нават англійскія хвораўмыслывы чалавек пасмяяўся б.

Цяпер хачу хоць крыху сказаць аб СБМ і беларускім камсамоле. Я асабіста ані да камсамола, ані да СБМ не належаў, аднак меў нагоду быць на іх сходзе.

Памятаю камсамольскі сход у Баранавічах. Зала абвешана савецкімі чырвонымі сцягамі з сярпамі і молатамі. На сценах — велізарныя партрэты Сталіна. На сходзе чыталіся рэфераты на тэмы: "Рэлігія — опіум народа", "Сённяшня сусветная палітычная сітуацыя", "Мэты і заданні Беларускага камсамола". "Рэфератчыкі" на антырэлігійныя тэмы скардзіліся, што Беларусь пакрыта сеткаю царкваў, прыдарожных крыжоў, капліц, а вось будынкаў пад культурныя клубы нестася. Што рабіць? Камсамольцы павінны рабіць так, як у некаторых калгасах сяляне: добраахвотна перадалі будынік царкваў пад клубы і магазіны ды паламалі прыдарожныя крыжы, а капліцы пусцілі на ацяпленне клубаў. Пра свяцэннікаў і ксяндзоў казалі, што, распаўсюджаючы веру ў Бога, яны дэмаралізуюць і дэзартыянуюць беларускі народ.

Прычым рэфераты чыталіся толькі ў расейскай мове.

Я меў нагоду быць на

сходзе сябровак СБМ у тых жа Баранавічах.

Зала была ўпрыгожана беларускімі і нямецкімі сцягамі, а пасярэдзіне вісеў наш беларускі герб "Пагоня". Зала была перапоўнена дзяўчатамі, чыста і прыгожа апранутымі — у мундзіры і спаднічкі СБМ. Далася заўважыць вялікую дысцыпліну і культурнае ўзгадаванне сябровак. У рэфератах ставіліся надзённыя задачы: пашырэнне беларускай мовы, народных традыцый, абываіў і культуры. Звярталася ўвага на моладзь беларускіх вёсак: ствараць на вёсках культурныя і асветныя камітэты моладзі для арганізавання нацыянальных свят 25-га Сакавіка, Слуцкага паўстання, святаў, прысвечаных беларускім паэтам, народным дзеячам, і г.д. Гаварылі на сходзе пра арганізаванне маладзёжных культурных гулянак (дажынкі) і рэлігійных сяброўскіх вечароў на калядную куццю, спатыканне Новага года і г.д. Некаторыя скардзіліся, што напаткалі вялікія цяжкасці пры спробе арганізаваць культурныя камітэты моладзі на вёсках. Так, у вёсцы Грускова Нясвіжскага раёна моладзь арганізавала дажынку. Вечарам напалі партызаны. Партызаны збралі, загадалі ўсім прысутным выйсці са сярэдзіны залы і садзіцца, залажыўшы рукі на шыі. Партызаны пазнімалі з рук гадзіннікі, пярсцёнкі, завушніцы, з кішэнняў забралі грошы і загадалі не выходзіць з залы аж да раніцы. За тыдзень часу ў той жа самай вёсцы Грускова забілі, адзін па адным, сяброў культурнага камітэта моладзі. Гэтым нагналі страху па ўсіх сёлах. Сталася так, што пад страхам цяжка арганізаваць культурныя камітэты моладзі.

На сходзе СБМ звярталі ўвагу, каб праслаўнялі свяцэннікаў і каталіцкіх ксяндзів прамаўлялі казанні ў беларускай мове. Але тут ішоў напатыкалі цяжкасці. У мястэчку Цырыне, напрыклад, за беларусізацыю партызаны забілі свяцэнніка. Прыход заставіўся без пастыра. Падмены немагчыма знайсці.

Былі таксама ўнесены скаргі, што нямецкае СС і СД акружаюць беларускія вёскі, а моладзь сіпаю зганяюць у лагеры для вывазкі на прымусовыя работы ў Нямеччыну. Таму Галоўная кватэра СБМ у Менску і кіраўніцтва БНС у Менску запратэставалі генеральнаму камісару Беларусі генералу СС Готбергу.

На заканчэнне трэба сказаць, што СБМ быў вызначаны камісарам Беларусі Кубэ як найгоршым ворагам савецкага камунізму, таму арганізацыя СБМ была, вядома ж, антыкамуністычная.

Арганізацыя Беларускага камсамола была вызначана загадам камуністычнай партыі Савецкага Саюза, таму камсамол быў камуністычнай арганізацыяй, арганізацыяй антырэлігійнай.

Сёння, калі ж Беларусь, ступенька па ступеньцы, змяняе дыктатуру камунізму ў дэмакратычны лад, СБМ і камсамол маюць поўнае права спраўляць свае ўгодкі існавання, абы толькі дзейнасць гэтых арганізацый ішла на карысць адраджэння незалежнай, дэмакратычнай Рэспублікі Беларусь. Аднак жа тыя арганізацыі, якія паўстаюць на шкоду адбудовы незалежнай, дэмакратычнай Рэспублікі Беларусі, павінны быць закрытыя ўрадам, а кіраўніцтва моцна пакарана.

С. ШЧЭРБА.

Англія.

СПАДЧЫНА

Згодна з гістарычнымі крыніцамі, князі Радзівілы ўнеслі значны ўклад у развіццё Карэліч. Перш чым перайсці да апавядання пра карэліцкія габелены, я коротка нагадаю, як выглядала карэліцкая забудова ў XVII—XVIII стагоддзях, бо тады будзе зразумела, чаму менавіта тут была створана габеленавая майстэрня.

Інвентар 1640 года дае апісанне драўлянай сядзібы Радзівілаў, пабудаванай у традыцыйна беларускага народнага дойлідства. Яна складалася з 2-х двароў: княжацкага і "прамысловага". Першы двор меў дом гаспадары, дом для эканомы, двухпавярховыя свайныя з прыгожымі балюстрадамі галерэямі і кухню. Праз высокую браму з пляцоўкай уверсе для назірання пералічаныя пабудовы злучаліся з прамысловым дваром сядзібы, у якім дзейнічалі бровар і сыраварня, размяшчаліся дом для парабакі, некалькі стайняў, гумно і інш. пабудовы. З боку мястэчка ў двор вяла высокая двухпавярховая драўляная брама, атынкаваная звонку глінай і пабеленая, якая мела 3 жылыя пакоі ў верхнім ярусе. Княжацкі дом быў аднапавярховы з алькежамі, накрыты гонтавым дахам, завершаны двума дэкаратывнымі флюгерамі. Дом меў прыхожую, тры жылыя пакоі, сталовую, кухню, камору. Галоўны ўваход быў вылучаны сплавным ганкам, завершаным купалам, які быў бачны здалёк. Сядзібу знішчылі ў 1655 годзе рускія войскі падчас руска-польскай вайны 1654—1657 гадоў.

Другую сядзібу Радзівілы пабудавалі пасля вайны ў другой палове XVII стагоддзя. Яна складалася з двух драўляных аднапавярховых дамоў з саламянымі стрэхамі, кухні, сыраварні, вартуіні, свірнаў, двух млыноў і іншых пабудов. Гэтая сядзіба была таксама разбурана ў 1706 годзе рускімі войскамі падчас Паўночнай вайны Расіі супраць Швецыі (1700—1721 гады).

Трэцюю сядзібу Радзівілы пабудавалі ў 1730 годзе ўжо як сядзіба-палацавы комплекс, у склад якога ўваходзілі палац у стылі барока, флігель, вялікі сад, гаспадарчыя пабудовы, дзве брамы (адна з боку мястэчка, другая ад дарогі на Навагрудак). Драўляны палац быў двухпавярховы і завершаны вальмавым гонтавым дахам з мансардай. На першым паверсе была прыхожая, гардэроб, зала, парадная лешвіца на другі паверх, тры жылыя пакоі якога былі аздоблены палатнянымі шпалерамі, размяляванымі ў тэхніцы гарачага батыка выявамі кветак; печы выкладзены каляровымі кафлямі, пакоі былі абстаўлены мэбляй, ўпрыгожанай рэльефнай разьбой. Перад палацам размяшчаліся кветнікі, а за імі — так званы "італьянскі сад", на трох тэрасах якога раслі плодзавыя дрэвы і кусты, былі створаны лабірынты і аракарыя. І гэты сядзібны комплекс быў таксама разбураны.

Наўнасць у мястэчку багатага феадала спрыяла развіццю рамёстваў (вырабу мэблі, тканін, рознага посуду, адзення, абутку і інш.). Дзякуючы Радзівілам мястэчка развівалася і разгацапа настолькі, што змагло разам з Радзівіламі пабудоваць у XVIII стагоддзі на гандлёвай плошчы драўляную ратушу (хаця ратушы будаваліся звычайна толькі ў гарадах, якія мелі магдэбургскае права, Карэлічы яго не атрымалі). Яна была аднапавярховая, выцягнутая па падоўжанай восі і накрыта двухсхільным гонтавым дахам. Цэнтральная частка ратушы вылучалася ўверсе купалам, завершаным флюгерам з гербам Радзівілаў, унізе — шырокай праезджай аркай, якая зачынялася двухстворкавымі варотамі. Абалат ратушы размяшчалася 28 крам з асобнымі ўваходамі з боку плошчы. Яна таксама разбурана і вядома нам толькі паводле інвентара XVIII стагоддзя.

Прыведзеныя планіровачна-

структурныя факты забудовы сядзібаў з паркамі, самай гандлёвай плошчы з ратушай сведчаць, што выгляд Карэліч адпавядаў узорам заходнееўрапейскіх дробнаўласніцкіх гарадоў. Зараз ад былой рэзідэнцыі князеў Радзівілаў і ратушы нічога не засталося, а шкада. Застаўся тая сядзіба і ратуша ў горадзе, ад турэстаў не было б адбою, горад меў бы добры прыбытак і перспектывы развіцця. Але вернемся зноў да гісторыі.

Пасля турботных маскоўскіх войнаў XVII стагоддзя і шведскіх

алеў", гэта значыць падрыхтаваць карціны і кардоны, па якіх майстры выткуць шпалеры ў габеленавай тэхніцы, якая дае уражанне алейнага жывапісу. Кардоны для габеленаў павінны былі маляваць таксама сын Старага Гэскага — Юзаф Ксаверы Гэскі, Казімір і Канстанцін Лютніцкія, Скрышкі (імя невядома), а таксама Андрэй (прозвішча невядома). Узорамі служылі карціны з Нясвіжскай галерэі і графіка Абрахама ван Вестэрфельда. Габелены прызначаліся для Нясвіжскага замка —

РАДЗІВІЛЫ І ІХ
КАРЭЛІЦКІЯ ГАБЕЛЕНЫ

у XVIII стагоддзі (1700—1721) Радзівілы пачалі актыўна будоваць свае разбураныя двары і маенткі, а таксама засноўваць уласныя мануфактуры і майстэрні, мадэрнізаваць старыя па вырабу мастацкіх рэчаў. У той час у іх з'явілася ідэя "адраджэння" існавалі ў Беларусі розныя промывы і рамёствы. Натхненнем паслужылі прыклады развіцця заходнееўрапейскага мастацтва. Напэўна, галоўную ролю адыграў прыклад манархіі Людовіка XIV, якая імінула да незалежнасці свайго рамяства ад імпарту з Італіі і Фландрыі. Асобую ролю ў т.зв. "індустрыялізацыі" Беларусі ў XVIII стагоддзі адыграў сам кароль Станіслаў Панятоўскі (дзярчы, ураджэнец Беларусі з вёскі Воўчын Камлянскага раёна Брэсцкай вобласці). Але першымі гэтую пачэсную справу адрозу пасля падпісання міру ў 1721 годзе распачалі Радзівілы і менавіта Ганна Радзівілава (1676—1746), жонка Карла Станіслава (1669—1719), якая паходзіла з мясцовага княжацкага роду Сангушоваў. Яна заснавала шкляныя мануфактуры ў вёсках Налібок (1723) і Урэчка (1737), шліфавальні каштоўных камяней у в.Бяляя (1720) і напаякашчонаў камянеў у в. Янкавічы (1737), ткацкія ў в.Бяляя (1733—1737), в. Паланая і інш. Яна ж сабрала вакол сябе значную групу мастакоў — жывапісцаў і дэкаратараў (цяпер іх называюць мастакамі дэкаратывна-прыкладнага мастацтва) як замежных, так і мясцовых. Для бяльскай майстэрні "шпалераў і арасаў" (так называлі тады габелены) яны стваралі малюнк і кардоны. Ужо ў 30-я гады прыдворны мастак Радзівілаў Ксаверы Дамінік Гэскі пачаў маляваць "гісторыю на шпалерах пад алей", якую пазней ужо выткалі ў габеленавай тэхніцы пасля смерці Ганны на ткацкіх мануфактурах у Міры (1747—1750). Альбе каля Нясвіжа (1747—1752) і Карэлічах (1760—1792), якія заснаваў яе сын — гетман Міхал Казімір па манушцы "Рыбанька" (1702—1762). Ён стаў гаспадаром найбольшай маёмасці не толькі на тэрыторыі Вялікага Княства Літоўскага, але і Рэчы Паспалітай.

галоўнай рэзідэнцыі буйных магнатаў.

У 1764—1765 гадах залы Нясвіжскага замка ўжо ўпрыгожвалі некалькі жывапісных карцін, якія праслаўлялі важныя сямейныя падзеі і называліся "экспрэсіяй накіштат шпалераў": "Мікалаі Радзівіл Чорны ў 1560 г. прымае ад караля Зыгмунта пашану ад цэсарскіх паслоў", "Наданне тытула Князя Святой Рымскай імперыі Мікалаю Радзівілу Чорнаму імператарам Карлам V у 1547 г.", "Карапацця Варвары Радзівілаўны", "Падарожжэнне княжскага тытула Радзівілаў на сеіме ў Петракове", "Бітва князя Януша Радзівіла пад Кіевам", "Баталя з Турцыяй пад Хошнам за Міхаіла Казіміра, польскага гетмана", "Уцхамірванне бунта пад Славачнай". Частка гэтых "маляваных арасаў" захоўвалася ў Нясвіжы да 1939 года, у тым ліку была там цудоўная карціна "Агляд войскаў пад Заблудавам", яе памеры найбольш адпавядалі габелену (320x590 сантыметраў) і інш., сярод якіх карціны гандльскага мастака Абрахама ван Вестэрфельда "Уступленне ў 1651 г. князя Я.Радзівіла ў Кіев", а таксама знішчаныя карціна на тэму ўзяцця ў палон Крывіцкага пад Лоевам у 1649 годзе, на якую арыентаваўся мастак Гэскі, калі ствараў кардон для адпаведнага габелена.

На сённяшні дзень з 10-ці захавалася толькі 5 радзівілаўскіх габеленаў, у стварэнні якіх прымаўла ўдзел Карэліцкая майстэрня (іншыя даследчыкі называюць яе мануфактурай), куды перанеслі вытворчасць габеленаў у 1760 годзе. Сыравіну ("пражу") — так падаюць назву інвентары для яе дастаўляла суконная фабрыка з Нясвіжа (1752—1767).

1. Габелен "Агляд літоўскіх войскаў пад Заблудавам" знаходзіцца ў Нацыянальным музеі Кракава (Збор Чартарыйскіх) як дэпазіт Іераніма Радзівіла з Баліцы, аддадзены да 1939 года. Ён мае метку ткачыкі "Анастасія Маркевічова". З'яўляецца па сутнасці манументальным конным партрэтам Міхаіла Казіміра Радзівіла Рыбанькі, які красуецца на ўздыбленым кані. Князь паказаны з гетманскай булавой ў руцэ, у поўным узбраенні, футравай шапцы з апярэннем. Конь таксама ў багатым уборах, з чорным султанам над галавой, накрыты вышываным чапраком з кутасамі. Герачыня фігура князя (маштабна вылучана на пярэдням плане) нават засланяе галоўную тэму — парад войскаў перад каралём Аўгустам III, які адбыўся 24 верасня 1744 годзе ў Бела-стоцкім павеце. Кампазіцыя пабудавана па ўзору абразоў, які адлюстроўваюць розначасовыя дзеянні. У глыбінні кампазіцыі, на другім плане, перад вялікім шатром кароль са свайтай аглядае атрады кавалерыі на чале з тым жа Міхаілам Казімірам, які ў гэтай сцэне дадзены другі раз. За дрэвамі пярэдняга плана, якія нібы калісы на сідзе, праглядаюцца ўзгорыстыя прасторы палаткаў, перасечаных стужкай ракі Меляніцы. На гарызонце віднеюцца палаткі ваеннага лагера.

[Заканчэнне на 8-й стар.]

ЛЁС -- І НАД ЛЁСАМ

[Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.]

Антон Адамовіч ва ўступным артыкуле да вынікавай кнігі Наталлі Арсенневай “Між берагамі” ўвесь час падкрэслівае “натуралізацыю” пазіткі ў беларушчыне, маючы на ўвазе яе расейскія карані. Хто яго ведае, ці мае ён рацыю: не як у беларусаў, што займелі вядомасць як расейскія і польскія творцы, ніхто не спяшаецца вызначыць іх “некарэннасць”. І, мабыць, была найвышэйшая воля ў тым, каб беларус Максім Багдановіч, што вырас і вучыўся ў Расіі, дапаў сэрцам і розумам да зямлі бацькоў і ён, яе мове аддаў свой талент. І было найвялікшае казанне ў тым, што патомная Арсеннева, пабачыўшы свет у Баку, не толькі радзімай, але і месцам нараджэння лічыла Вільню, “дзе... фактычна расла і гадавалася ад першых месяцаў свайго жыцця”. І менавіта ў гэтай сувязі з Бацькаўшчынай — радасць і боль, светлае і трагічнае.

... Лёс Наталлі Арсенневай не быў скапны на адзнакі абранасці. Ад самага нараджэння — вольном паходжаньня, што лепш за адным з вяршыня таленавітых пазтаў, з адной з самых трагічных жыццёвых пунціаў. У Беларускай гімназіі, у Вільні, “у кузні беларускага дзячоў”, першы верш яе працягаў і ўхваліў сам Максім Гарэцкі, што выкладаў на тую пару там. (Сярод настаўнікаў былі і Браніслаў Тарашкевіч. Можна ўявіць узровень школення). У 30-я гады свае вершы ёй прысвячаюць Максім Танк і Міхась Машара. “Дзіўна песні Твае расцвітаюць сусор’ямі”, “Твая душа сатканая з вясялак і зарніц”... Мала хто нават з абранніц пазтэчнай музыкі можа пахваліцца такімі зваротамі.

Жыццёвы шлях аказаўся, аднак, сатканым не з вясялак. З 16-ці год давялося дапамагаць сям’і, даючы ўрокі французскае і нямецкае мовы. У 40-м годзе, пасля далучэння Заходняй Беларусі да СССР, ссылака ў Казахстан. Ваіна. Смерць сына. Эміграцыя.

Ваіна... Менавіта тут звяз, скрутак, які не так проста тлумачыць, зразумець, пазначыць фактамі і аргументамі.

Наталля Арсеннева вярнулася з Казахстана ў траўні 1941 года, з’ехала з Беларусі ў 1944-м. Падчас ваіны была ў Менску. Жонка Францішка Кушала, прафесійнага вайскоўца, кар’ера якога пачалася ў 1915 годзе ў расейскай арміі, аднаго з арганізатараў, а пазней старшыні Беларускай вайскавай камісіі ў 1919—1920-х гадах, афіцэра польскай арміі ў 20—30-я гады. Падчас другой сусветнай ваіны — камандуючага Беларускай краёвай абароны — вайсковага фарміравання, падкантрольнага нямецкаму кіраўніцтву. Паводле нашай афіцыйнай думкі да нядаўняга часу — калабаранта і здрадніка. Паводле сцвярджэнняў беларускіх палітычных павееннаў эміграцыі — ахоўніка інтарэсаў барацьбітоў за незалежную Беларусь. Паводле многіх сучасных даследчыкаў — трагічная і неадзначная постаць. Якая ў яго лёсе доля забуджэння, якая канфармізму і калабарачынізму, гэта будучы вывясляць вучоныя. У нас гаворка — пра Наталлю Арсенневу. Пазтэку.

Яна — пісала вершы. Рабіла пераклады. Што яшчэ? Здаецца, дарчы, канкрэтныя абвінавачванні дакументаў, што кампраматавалі б яе, няма. І судзіць ёй — Усявышні.

А мы — чытаем яе вершы. Творчасць яе, незалежна ад асабістага лёсу, — набытак Беларусі. Я не хачу згадваць адносіны да твораў Кнута Гамсуна, адкрытага калабаранта, або афіцыйнага пазта рэжыму Мусаліні Габрыэле д’Анунцыа. Наталля Арсеннева нідзе і ніяк не выявіла сваіх адносін да фашызму. Як яна сама пазначыла ўжо зараз у адказ на пытанні пазта Пранчака, “я не палітык, я пазт”. Пазтэка, з творчасцю якой большасць з нас займела магчымасць пазнаёміцца зусім нядаўна. Выйшаў зборнік “Пад сінім небам” (факсімільнае выданне кніжкі 1927 года), у бібліятэках можна прачытаць яе кнігу паззіі “Між берагамі”. Кнігу, якую адкрывае на франтыспісе той самы партрэт Пётры Мірановіча. Кнігу, дзе сабраны вершы пазткі за паўвека.

Пазткі з тых, што не прамінуць увагай вяснаў, восеняў, красавікоў, пралескаў, туманоў, росаў, зораў. Колькі іх на старонках кнігі! “З кажнай хмаркі ў небе празрыстым, з кажнай лужынкі светлай і чыстай усміхаецца ясна вясна”; “Сыплецца саду краса, кроплі дажджу, як раса, ззяюць сцюдзёнай палівай”; “Цвіце магнолія... Мільёны матыль, бялейшыя за снег, трапечуць на галінах”; “Кроплі золата восені губляе з перапоўненай гары жыцця...”

Наталля Арсеннева даўно зразумела гаючую зладу вялікай лекаркі Натуры — ва усіх жыццёвых абставінах.

Калі людзі пакрыўдзяць цябе, Калі хочацца плакаць, маліцца, — ты ідзі вузкай сцежкай у лес, там так лёгка на крыўды забыцца!

...Многія даследчыкі скрупулёзна вывучаюць абставіны жыцця творцы, лічачы, што грунт кожнаму вершу — пэўнае здарэнне. Вось адбылося тое — верш, здарылася гэта — верш, спаткаўся з тымі — вершы. Тут ёсць рацыя, але пазт — не лятанісец. І стан душы, бывае, зусім выпадае з хронікі падзеі. Размова не пра тое, аб чым, шырока цытуючы Гегеля, разважае Антон Адамовіч, — вось быў “верш на вы-

падак у вузкім сэнсе”, а пазней стаўся “вершам на выпадак у шырокім сэнсе”. Гаворка пра вершы, так бы мовіць, “супраць выпадку”, “супраць падзеі”.

...Пачатак 20-х гадоў. Замужока. Нараджэнне сына. Шчаслівая, здаецца, падзеі. А вершы ў танальнасцях яе генага продка. “Што сумна шэпчаць мне тыя ночы!”, “Шчасце — як сонца: маленькая хмарка пройдзе па небе ціхім сярод дня — сонца ўжо свеціць так жутка, няярка, момант — і сонца няма”; “Шчасце — як светлыя, ясныя мары: рэзкае слова, заўвага адна, — і дагараюць яны ў пажары, момант — і мары няма”. Есць нават такое: “На матыў хаўтурнага марша”. Можна, і былі невядомыя жыццёвыя згрызоты, аднак, здаецца, гапоўнае — была магчымасць і нагода раздумаць над ходам жыцця, поступам гісторыі. Пазтэка прыглядаецца да быцця ў перспектыве вечнасці, з пазіцыі агульналавецкага сэнсу і “здравого сэнсуса”. Чалавечтва прайшло нялёгка шлях, і горкі яго вопыт чамусьці аніж не паўплываў на ўчынкі асобных людзей і волю народаў. “Мала іх пошасці, войны з пажарамі білі, аж слёзы плылі, як рака”; “Досі ўсцяж шчасця шукаць па аселіцах, шчасце ж людское, як казкі, — мана”. І нават распачна падагульняе: “...сэрца дрыжыць: досі ўжо, досі ўжо жыць!”

Наталлі Арсенневай уласцівая пазіцыя адстароненага назірання, найбольш у творчасці выяўлена ў 20—30-я гады. Прынцып, тады яна вызнае прынцып: над жыццём.

Я б хацела гарэць і змагацца, як вы, разам з вамі каваць так чаканае ранне, але дні мае іншыя маюць правы: сыпкім золатам ліпаў мацяць і цыганяць.

Наталля Арсеннева прынцыпова вядзе гаворку нібыта сама з сабой, наўмысна пагарджае “зямым” вопытам. Яна не хоча эксплуатаваць свае жыццёвыя радасці і нягоды.

Я — не живу вясной... Я — і летам не живу... А ўвосені узноў — замк мяне асіны чырвоны гасяць жар у рэдкім тумане, і плача дробны дождж так нудна, безупынна

па сонцы і вясне, але... замк мяне.

Іх многа, гэтых вершаў з падкрэсленай тужлівай экзістэнцыяй і відавочным праграмаваннем свайго адстароненага быцця. То было творчай і жыццёвай пазіцыяй, але не было зломам душы.

Жыццё жорстка ўварвалася ў яе “вежу”, яе “кастэлю”. “В буднях великих строек” такія настроі, мякка кажучы, не заахочваліся. Пасля далучэння Заходняй Беларусі да СССР Наталля Арсеннева нядоўга працуе ў “Вілейскай праўдзе”, прымае нават удзел у стварэнні “Пісьма таварышу Сталіну ад працоўных Беларусі”, а ў сакавіку 1940 года выпраўляецца ў ссылку ў Казахстан разам са сваімі думка сынамі. Мы яшчэ працягваем яе ўспаміны пра той час (яны рыхтуюцца да друку). Знявага чалавечай асобы, беспадстаўнасць абвінавачвання, крыўда... І — адчуванне, асабліва заўсёды абвостранае падчас расстання, а тым больш прымусовага, свайго дачынення да “блакітнай, далёкай Радзімы”, сваёй неад’емнасці ад яе. Узрушанае, глыбокае пацучы, раней пакрымае, захаванае, выяўленае ў любові да папёў, лугоў, ясоў, азёраў, робіцца адкрытым, фантазіруе і відавочна, наўмысна прыцягвае да сябе увагу. Беларусь!

Магутны Божа! Уладар сусветаў, вялізных сонцаў і сэрц малых, над Беларусью ціхой і ветлай рассып праменне Свае хвалы.

Дай урадліваць жытнёвым нівам, учынкам нашым пашлі ўмалот. Зрабі свабоднай, зрабі шчаслівай краіну нашу і наш народ!

Гэты рэлігійна-патрыятычны гімн датаваны 1942-м годам. Менавіта тым часам яна стварае таксама “Песню каліноўцаў”, верш да 25-х угодкаў сільвання Усебеларускага кангрэса, вершы “А ўсё ж будзем жыць”, “Жыве Беларусь”, “Хай грывіць”, “У дажынкі” і г.д. Ніводны з іх ніяк не закранае акупантаў — ані добрым, ані кепскім словам. Ваіну Наталля Арсеннева, калі меркаваць па вершам, успрымае як няшчасце наогул. Па-жаноцку. Па-чалавечы. “Колькі ж, колькі вихор ваіны сэрцаў людскіх разбіў, пакалечыў”. Невяседа раздумвае пра долю сваіх суайчыннікаў — навала за навалай, ваіна за ваіной. “Зжыў свой век дзядуля, як усім жылося — за цара, за веру бюсцяваваў... перажыў кастрычнік, голад і развал. Прычкаў калгасаў... Большы сын у горад ад калгаснай долі на завод уцёк. Меншы — хоць нічога не зрабіў бласлага, у тайзе ссякае з хвамя жыццё...”. Есць у гэтым вершы “Стары Сымон” і такі паварот: “Ды досі ж ты веры, каб штыхом ці куляй хтось прынесці шчасце або волю мог? Досі крыві старому, і зямля-матуля не штыхоў чакае...”. Досі крыві... Але па свеце падчас напісання верша ідзе 1941-шы год... На што

спадзяецца пазтэка? А яна ж сцвярджае: “Хай кон сёння ў вочы нам хлусіць, Хай сцэбае, нішчыць угрунь, — а будзем з крыніц Беларусі мы жменяю чэрпаць зару!” На што спадзяецца? На незнішчальную жыццяздольнасць зямлі і людзей? На лес? На шчаслівы выпадак? Ці гэта салодкі падман? Спяляены Менск... Зруйнаваная Беларусь... Магчыма, як сцвярджаюць сённяшнія гісторыкі і стратэгі беларускага руху падчас акупацыі накіштат Езавітава, была надзея на новы перападзел пасля ваіны і незалежную Беларусь? Цяжка сцвярджаць. Можна толькі канстатаваць: гэта патрыятычная паззія. Хача роздумная рэфлексія таксама выдае сябе ў вершах, тая пазіцыя — “над жыццём”. І — ваганні... “Але пра што пісаць? Прарокам быць па часе, нізаць каралі рос, вянок асенні віць?” “Пісаць аб салаўях, аб снежнай белі вішняў? Замойклі салаўі пад медны рык гармат...”. І тут жа згадвае пра свой вялікі скарб, пазначаны ў пазнейшым вершы: “Мне лёс даў можа болей, як каму...”. Наталля Арсеннева трымаецца за слова, як за асноўную сваю сілу, лекі, адзіны паратунак: “Не, пазт не матыль — у вагні... Пазт жа — асілак!”, “З чаду, з шэрага дыму руін, з віску куляў, гарматных грывотаў ён, падумаўшы, выплавіць гімн гэты ж жудасны, гэты ж смяротны...”. І — мае вялікае сумніва, пакутуе, не верыць: ні ў гармонію свету — дзе тая гармонія, — ні ў вышэйшую сувымеранасць, ні ў раўнавагу сіл душы і стыхій свету, ні ў карысць самапазнання. “Я ж пішу... Навошта я пішу? для каго? Па шчырасці — не знаю. Бо ж не вершы ў свеце ўзнімаюць шум і не рыфмы шум той сунімаюць”. Дзе ён, невымерны, нечуваны гімн? Дзе асілак? “Пазты — гэта міт камяна-недарэчны, у наш нахабны, злы, куспы час”. Так, не пазты змяняюць мапы зямлі, не яны вызначаюць лёс людзей, але душа і сэнс свайго і чужога жыцця, гармонія светапарадку, уменне пераадолець немасць рэчаіснасці, правесці жывую душу па лабірынтах трывог і спадзяванняў — тое, што падуладна пазтам.

Словы — ветры на крылах птушыных, словы — зоры са шляху сусветаў, словы — пэрлы з нязначных глыбіняў...

Наталля Арсеннева пазбягае падзейнага малюнку ў вершах. Мы не прасочым жыццёвых калізій у яе вершах — ні ў ранейшую пару, ні пазней, пазначы яшчэ раз. Хіба што ў гады эміграцыі яна няўрокам заўважыць: “А ўранні кажны гук патоне ў жудкім гоне трансмісіі і кол... Пайду я працаваць...”. І яшчэ нежак стомлена кіне: “Прароблена ўсё... Я маю крыху часу. Хоць гэта дзіўна — часу для сябе.” Затое заўсёды пазтэка асапдна унікае ў сутнасць красы звычайнага дня: “Мне ж дзівам найбольш ведаць, якое залоціць восені”, “Срэбным каўшом цішыню п’е за аселіцай месяц”, “Лісце — вихор іржавых зор — над шаўнаўцай вуліц кружыць...”. Прыслухоўваецца да рухаў свайго душы: “А мо пайсці глядзець, як сонца сеці топіць над шэрым плесам хмар, пльыць з людзьмі ў туман? Навошта?... ці ёсць яшчэ крыніца, з якое б я не чэрпала вады... Ды дзень міне, і зноў імкну я ў золь і восені шукаць крыніц, з якіх вады я не піла”.

Знаючы імпат да гістарычнае тэмы ці, больш справядліва, гісторыка-патрыятычнай, пазтэка і ў эміграцыі піша вершы з нагоды ўгодкаў Случыцкага паўстання, у гонар 25 Сакавіка... Складае вобразныя аповяды на біблейскія тэмы — “Радасць”, “Каласы”, “І была там вясна...”, яе асабліва цікавіць цуд Уваскрэсення... На гэты цуд яна спадзяецца, і вяртаючыся думкай да Радзімы. “Мы дапалялі і часам мы зноў шугаем угару, змянялі выганы і яслі ў вадным імкненні: “Беларусь!”, “О Новы Краі, як гулі спыніўшы, хваля нас да порту прыжаце, будзь нам прытулкам цёплым і ўтульным, але не бацькаўшчынай, не!” Часам могуць нават падацца залішняй экзальтацыяй гэтыя бясконцыя звароты да Радзімы, гэтыя заклікі. Але — уявіўшы сабе тугу, усцяну, доўгую... “Куды тугу мы дзнем!” — пытанне не толькі Наталлі Арсенневай. І не толькі сваё адчуванне высповіць яна, згадваючы: “...карэнні нашыя ўліліся ў падзол радзімай глебы, і таму — не гінем” або, прамаўляючы: “Не, буду зноў пяць, і верыць, як даўней, і спадзявацца Свята Уваскрэсення!”

...Лірычныя медытацыі, пафасныя вершы, роздум, пейзажныя і пейзажна-філасофскія замалеўкі, пазмы, пераклады... Плён трывалы. Пакуль што не так многім вядомы. Таму што часам і ўхвальнае “Ах!”, і зніштажальнае “Ну і што?” — робяцца больш аргію. Прачытанне, асэнсаванне творчасці Наталлі Арсенневай наперадзе. І як бы кпліва і пагардліва пазтэка не гідзілася “ройнашумлівага веча” крыўкаў, яны — чытачы. А чытачы, калі не народ джк маса, колькасць. Супольнасць, калі хочаце. І калі пазт нешта стварае, джк усё гэтыя “сонцы”, “неба”, “усмешкі”, “слёзы”, выслушаныя і надрукаваныя, робяцца фактам мастацкага, культуровага ўсведамлення. Якое месца зойме Наталля Арсеннева на беларускім пазтэчным Парнасе — вызначыць час. Гапоўнае — плён яе таленту прышоў да нас. Ну, а дзверы Муз адчынены: Апертае Musarum Januae.

Ала СЯМЁНАВА.

РАМЯСТВО — АБНАЎЛЕННЕ

“Рамяство-абнаўленне” — пад такой назвай у кастрычніку-лістападзе ў Парыжы будзе разгорнута міжнародная выстава работ народных майстроў. Яна пройдзе ў рамках XXVII сесіі Генеральнай канферэнцыі ЮНЕСКА. Аўтарытэтнае міжнароднае журы аднадушна прапанавала для маючай адбыцца выставы і твор мінскага майстра Аляксандра Чапаянскага. Гэта каробка з бярысты для захоўвання берасцяных грамат, фамільных каштоўнасцей і пячацей. Выраблена яна пад уражаннем вывучаных майстрам гістарычных даследаванняў аб віцебскай берасцяной грамаце.

Аляксандр даўно займаецца ювелірнай апрацоўкай розных парод драўніны, што ёсць у Беларусі. З’яўляючыся старшынёй Саюза народных майстроў Мінскай вобласці, ён далучыў многіх умельцаў да гэтага прыгожага віду мастацтва.

НА ЗДЫМКАХ: народны майстар з Мінска Аляксандр ЧАПЯЛЯНСКІ; выбар з бярысты, выкананы майстрам.

Фота А. НИКАЛАЕВА.

НОВАЯ ГАЗЕТА

“Рагнеда” — так называецца выданне, што пабачыла свет у Салігорску. Газета мае дэвізам словы ўрадженца гэтай зямлі Лявона Случаніна: “Памытай, беларус, што і ты чалавек, які можа сабой гаспадарыць”. Яе карэспандэнтамі, як сказана ў слове да чытача, могуць быць усё, хто неабыякавы да лёсу Бацькаўшчыны. Новае выданне ажыццёўлена энтузіязмам старшыні Салігорскай рады ТБМ настаўніцы Марыі Мацюкевіч, а фінансавала яго прамысловае таварыства “БелГВТТ” у асобе Леаніда Ясінава. У добры шлях, “Рагнеда”!

У ФАРМИРАВАННІ этнічнай самасвадомасці беларусаў фальклор адыграў асобную ролю. Гэта абумоўліваецца яго велізарным значэннем у развіцці духоўнай культуры народа. Фальклорныя традыцыі складаліся на працягу стагоддзяў і не толькі адлюстроўвалі светапогляд, псіхалогію, маральна-этычныя і сацыяльныя ідэалы, вераванні, прававыя нормы, але і фарміравалі, выпрацоўвалі і выхоўвалі іх, вучылі няпісаным правіламі паводзін, акумулявалі шматвяковы працоўны і жыццёвы вопыт народа, які выкарыстоўваўся новымі пакаленнямі.

Этнічная самасвадомасць беларусаў фарміравалася пад уздзеяннем шматграннай народнай культуры, асабліва пад уплывам адметных абрадаў і звычай, вуснапаэтычных твораў і іншых фактараў, якія адыгрывалі ў гэтым працэсе дынамічную ролю. Фальклор у большасці рэгіёнаў Беларусі лепш захаваны, чым у многіх народаў свету, асабліва Еўропы. У 1871 годзе ў кнізе “Беларускія песні” вядомы фалькларыст П. Бяссонаў адзначаў, што “Белая Русь захавала і ў абрадзе ўрачыстасці, і ў песнях, якія яе суправаджалі, водгукі свай старажытнасці, як нідзе ў славян”.

Тое ж самае можна сказаць і зараз, калі і сто дваццаць гадоў таму назад. Вось чаму без перабольшвання мы маем права сцвярджаць, што беларускі фальклор адыгрываў важнейшую ролю ва ўсіх сферах жыцця нашага народа, у тым ліку і ў фарміраванні нацыянальнай свядомасці.

Духоўны свет чалавека, яго светапогляд складаўся ў далёкім мінулым пад уплывам перш за ўсё міфалогіі, якая хоць і не была такой дасканала распрацаванай у беларусаў, як у антычных грэкаў або рымлян, але адчувальна адбілася на светапоглядзе народа, яго вераваннях, прымах і забабонах, вуснапаэтычнай творчасці. Рэшткі міфалогіі нярэдка не заўважна жывуць і зараз у народных абрадах і паэзіі, прыметах і павер’ях. Міфалагічныя вобразы характарызаваліся надзвычайнай разнастайнасцю і ахоплівалі ўсе сферы ўяўленняў чалавека ад хтанічнага свету да космасу.

Гаспадарлівы, працавіты беларус ужо з зімы клапаціўся аб будучым ураджай. Народны працоўны вопыт укараніўся ў свядомасць беларусаў і адбіўся ў мудрых прыказках, прыметах, рацыянальным парадам якіх сяляне падпарадкоўваліся нібы няпісаным законам і нормам жыцця і працы: “Рыхтуй лямтаны, а зімою калёсы”; “Трэба ўлетку назбіраць, каб узімку было што жаваць”; “Увосень плача, хто вясною скача”; “Хто перад Калядамі жывёлу добра даглядае, той перад Вялікаднем за хвост не падймае”; “Хто рана сее, той насенне не губляе” і г. д. Таму ва ўсіх зімовых абрадах пераважаў заклапочанасць сялян будучым ураджаем, забяспечыць які яны спадзяваліся праз магічныя дзеянні і магічныя словы.

Магічныя сэнс мелі, напрыклад, абрадавыя дзеянні, характэрныя для пэўных мясцовасцей. У в. Жытлін Слонімскага павета напярэдадні Новага года

сяляне памалі галінкі сухога дуба з сухімі лісцямі і затыкалі іх у пабудовы, сцены хат, хлявоў, гумнаў (свяшчэннік С.М. Дзем’яновіч, які апісваў звычай, называў гэта дрэва “глухім дубам” — пароду дуба, на яким сухое лісце трымаецца ўсю зіму). Галінкі дуба з сухім лісцем сімвалізавалі сілу, моц, здароўе: усё ў хаце і ў хлявах павінна быць такім жа моцным, як дуб, на працягу ўсяго наступнага года.

Абрады, звычай, характэрныя для пэўных рэгіёнаў, а яшчэ

значаў, што “валачобнікі захаваўся толькі на Беларусі, таму што гэты велікодны звычай даўно ўжо прапаў у мала-расійскай вёсцы, а ў Велікарасіі яго, здаецца, ніколі не існавала, таму што апошняе гэта свята праслаўляецца і апяваецца аднымі толькі духоўнымі асобамі”. Гэта сапраўды так, валачобныя песні ў іншых месцах запісваліся толькі на сумежжы з беларускімі губернямі і, як правіла, ад беларусаў, які там жылі.

звалі яго грамадой) разбіраўся па парах і на чале з “кустом” рухаўся па вясковай вуліцы, распяваючы куставыя песні, прыпынаўся на панскім двары і перад хатамі аднасялячанаў. Хор дзяўчат пеў песні гаспадару, гаспадыні, дачцы, сыну і іншым членам сям’і, у якіх выказваліся добрыя зычэнні. Змест і структура песень, мелодыя іх адрозніваліся ад валачобных і калядных песень.

Як і іншыя аграрна-каляндарныя абрады, хаджэнне з “кустом” у мінулым грунтавалася на сімільнай прадуцярочнай

кай Смаленскай і Віцебскай”.

На Купалле ішлі ўсе — і старыя, і малыя, дома пакідалі толькі тых, хто ахоўваў хаты. Найбольшы размах свята набывала ўначы. Уздэльныя рабілі жаночую плямку з саломы, канпель, хворасту. Насілі яе вакол вогнішча з танцамі і песнямі, падпальвалі і пазней тапілі ў вадзе. Месца, дзе збіраліся людзі на свята, агароджвалася, абсаджвалася зялёнымі дрэўцамі, ператваралася ў свяшчэннае, запаведнае. П. Бяссонаў адзначаў таксама, што толькі ў гэты ж час і парушалася чыстае, бязгрэшнае сямейнае жыццё беларусаў. Як і на Масленіцу, дзе разгул і эратызм праяўляўся больш адкрыта, на Купалле народ дапускаў вольнасці ў паводзінах, нястрыманасць у выразах і песнях, што выклікала вясёлы смех прысутных. Ва ўсім гэтым адбіваліся нацыянальныя рысы. Многімі нацыянальна адметнымі рытуальнымі дзеяннямі ў аграрных цыклах выплываюцца жаніўныя абрады і звязаныя з імі паэзія, вытокі якіх адносяцца да глыбокай старажытнасці і якія захавалі ў сабе рэшткі міфалагічных поглядаў нашых далёкіх продкаў, магчыма, плямёнаў, што жылі на тэрыторыі пазней утворанай Беларусі.

Спецыяльны рытуал з мясцовымі асаблівасцямі існаваў ужо ў час зажынак. Асаблівае значэнне надавалася першаму снапу. Сноп ставілі ў хаце на покуце да таго часу, пакуль не пачыналі вазіць жыта ў гумно. Калі ж прывозілі першы воз, гаспадар браў цэлы бохан хлеба, загорнуты ў абрус, клаў каля дзвярэй гумна на таку і праз яе правозіў воз з жытам. Рабілася гэта для таго, каб не пераводзіўся хлеб і каб старога хлеба заўсёды хапала да новага.

Лепш захаваліся ў розных народаў падобныя дажыткі абрады, асабліва абрад “завівання барады”, вядомы ў балгар, грэкаў і інш. Але ў беларусаў “завіванне барады” было ў дэталі адметным і нават мела мясцовыя адрозненні.

Паводле апісання А. Пшчолкі (публікацыя 1903 года), “бараду” (некалькі нязжатых каласоў) палолі, захоўваючы пэўны рытуал (у некаторых вёсках палолі траву рукой, абгорнутай хусткай або рукавом). Адна з жней прыносіла яечню, бохан хлеба, соль, складала ўсё гэта каля “барады” і пад песню, у якой славілася “барада”, выплывалі траву. Жыня брала хлеб, хрысцілася, клала хлеб у “бараду” са словамі: “Дарую цябе, ніўка, хлебам з соллю, а ты нас сышчо сыць і спорам, і добрым здароўем!”. Жанчыны елі яечню, варажылі. Хлеб і соль клалі звычайна не на зямлю, а на падасланае палатно, хустку.

Паступова ствараліся аграрныя абрады з мясцовымі асаблівасцямі, якія ў сваёй аснове ў далейшым станавіліся агульнанацыянальнымі або рэгіянальнымі.

Не меншую ролю ў фарміраванні этнічнай самасвадомасці беларусаў адыгрывалі сямейныя абрады і сямейна-абрадавыя паэзія, асабліва радзінная (хрэсьбынная), спецыфічная нацыянальная, беларуская, і вясельная. Аднак пра сямейна-абрадавую паэзію прыдзецца напісаць пазней.

Анатоль ФЯДОСІК.

ФАЛЬКЛОР У ФАРМИРАВАННІ ЭТНІЧНАЙ САМАСВАДОМАСЦІ БЕЛАРУСАЎ

ДАРУЮ ЦЯБЕ, НІЎКА, ХЛЕБАМ З СОЛЛЮ

больш тых, якія мелі агульнанацыянальнае пашырэнне, але не распаўсюдзіліся ў іншых народаў, адыгрывалі значную ролю ў фарміраванні нацыянальнай самасвадомасці. Да такіх абрадаў адносіцца і хаджэнне валачобнікаў — з’ява, спецыфічная для беларусаў. Валачобнікі хадзілі па вёсцы ад хаты да хаты, пелі песні, у якіх ушаноўвалі гаспадару і яго сям’ю, зчылі высокі ўраджай на палях, прыпод жывёлы ў хлявах, шчасце і дастатак у доме. Структура песень і ў значнай ступені змест былі блізкімі да калядак, але мелі мясцовыя асаблівасці. Адам Ягоравіч Багдановіч справядліва заўважаў: “Валачобныя песні ў кожнай мясцовасці Беларусі, нават у кожнай вёсцы некалькі відазмяняюцца, хоць сутнасць іх зместу ўсюды адна і тая ж: сельская гаспадарка з яе клопатамі — звычайнай тэмай валачобных песень”, — пісаў ён у “Мінскім лістку” ў 1887 годзе (N 27). І прыводзіў найбольш тыповую песню валачобнікаў, у якой велічаецца гаспадар (у яго “боты слухай работу”, футра сабалёвае, шапка бабровая), а святых Вялічка і Юр’я прыйшлі на двор, чакалі Міколы, той жа скоры з’явіўся і паведаміў, што рабіў:

— Па барах хадзіў — пчолкі садзіў,
Пчолкі садзіў раістыя,
Раістыя, медзяністыя.
Па межах хадзіў — жыта радзіў,
Жыта радзіў ядраністае,
Зерне к зерню, каласок у зямлю.
Каласок гнецца — жніва спадзяецца.

Песня заканчвалася трагнымі, мудрымі і паэтычна дасканалымі зычэннямі.
Валачобнікі хадзілі па вёсках на другі і трэці дзень Вялікадня. Псаломшчык Сяргей Карскі, які дэталёва апісаў гэты абрад у Віленскай губерні, у 1891 годзе ў “Віленскім весніку” (N 86) ад-

значаў, што “валачобнікі захаваўся толькі на Беларусі, таму што гэты велікодны звычай даўно ўжо прапаў у мала-расійскай вёсцы, а ў Велікарасіі яго, здаецца, ніколі не існавала, таму што апошняе гэта свята праслаўляецца і апяваецца аднымі толькі духоўнымі асобамі”. Гэта сапраўды так, валачобныя песні ў іншых месцах запісваліся толькі на сумежжы з беларускімі губернямі і, як правіла, ад беларусаў, які там жылі.

Такая адметнасць абрадаў і звычай, рэгіянальных, мясцовых і агульнанацыянальных у духоўнай культуры беларусаў ня мала. На іх мы звяртаем найбольшую ўвагу таму, што ў фарміраванні нацыянальнай самасвадомасці яны адыгрывалі самую эфектыўную ролю.

Спецыфічна нацыянальным з’яўляецца абрад куста, арэал пашырэння якога абмяжоўваецца Піншчынай, суседнімі з ёю раёнамі Украіны і часткай былога Слонімскага павета. З “кустом” хадзілі дзяўчаты на Тройцу. Яны выбіралі самую прыгожую малодзю сялянку, надзявалі на галаву вянок з кветак, прыбіралі ва ўбор з зялёных бярозавых і кляновых галінак (часам на голле цела). У вёсцы Жытлін Слонімскага павета дзяўчаты звязвалі тоўстыя канцы наламаных кляновых галінак моцнымі ніткамі, у выніку чаго атрымліваўся “куст”. На яго надзявалі другі, меншы, а дзяўчына ўлазіла ў куст так, што ён поўнаасцо прыкрываў яе з галавы да ног, лісце ж галінак, якія спускаліся да ног, цягнуліся па зямлі.

Вялікі гурт дзяўчат (інакш на-

магіі і павінна было садейнічаць пладароддзю, аб чым сведчаць наступныя словы песні, якая спявалася ў Іванаве: “Дзе куста вадзілі, там пшанічаныя радзілі”. У іншых куставых песнях такая відавочная сувязь з земляробчымі клопатамі сяляніна прама не адлюстроўваецца, аднак утылітарна-магічная функцыя абрадаў і песень першапачаткова была дамінантнай і ў вяснянны гаспадароў, і ў зычэннях ім шчасця і дабрабыту, і ў самім хаджэнні з “кустом”, і нават у танцавальных карагодных песнях. Змест многіх куставых песень адлюстроўваў абрадавы дзеянні, мясцовыя падзеі, характарызаваў жыццё пэўных вёсак, некаторыя асаблівасці сёл і інш. У вяснянальных песнях ухваляўся гаспадар і яго сям’я.

Магчыма, лакальна абмежаваныя абрады з часам пашырліся і станавіліся агульнанароднымі, нацыянальнымі, а ў некаторых выпадках распаўсюджваліся і сярод іншых, перш за ўсё суседніх народаў, калі ім імпанавалі пэўныя звычэй і песні. Аднак асобныя абрады заставаліся рэгіянальнымі, не выходзілі за межы этнасу і нават у ім не пашырліся на ўвесь народ. Тым не менш і такія спецыфічныя мясцовыя абрады, і асабліва паэзія, якая арганічна ўваходзіла ў іх, эфектыўна садейнічалі ўсведамленню нацыянальнай адметнасці культуры, фарміраванню этнічнай самасвадомасці і адначасова кансалідацыі народа.

Шырокае распаўсюджванне мелі сярод беларусаў купальскія абрады. Купальскае свята адзначалася ва ўсіх еўрапейскіх народаў, але традыцыйны абрадавы ўрачыстасцей захаваўся ў многіх з іх. У купальскіх абрадах, якія найлепш захаваўся ў Беларусі, пераважаюць адметныя нацыянальныя рысы. Вось што пісаў П. Бяссонаў у названай вышэй кнізе “Беларускія песні”: “Купала Беларускае, з яе асаблівасцямі, якія ёсць, вылучаецца ва ўрачыстасці, абрадах і песнях, той жа рысай існавання і месцажытцтва, як беларускае племя і гаворка, — сканцэнтраваннем у вобласці Віленскай, част-

рам умела дасягае эфекту. Асабліва шмат арыгінальных пародыў у зборніку на пазтак. Пад пяро парадыста трапілі В. Аколава, С. Басуматрава, Р. Баравікова, З. Дудзюк, В. Вярба, М. Гудкова, Л. Паўлікава, Л. Рублеўская. Але гэтыя таленавітыя жанчыны, верыцца, не пакрыўдзяцца на аўтара “Розгаў...”, а наадварот — усміхнуцца. Вось, напрыклад, як завяршае Міхась Скобла сваю пародыю на верш Веры Вярбы:

Вось так прыкідваю, гарую,
Яечню мрою на стале.
Калі ж урад мне падаруе
Нібы Купалу — “Шаўрале”!!

Не пакрыўдзіў Міхась Скобла сваёй няўважлівасцю і паэтаў-землякоў з Гродзеншчыны, але хутчэй за ўсё, відавочна, паспяваючы у кнігарні менчукі Рыгор Барадупін, які “з народзінаў вярблюд, народным стаў паэтам”, Леанід Галубовіч, у якога “кожны верш — гісторыя, скрыжаль”, Алесь Пісарык ды Алесь Пісьмянкоў.

Нежэ жартам малады літаратуразнаўца Алесь Бельскі сказаў: “На сённяшні дзень самы здольны крытык у беларускай літаратуры — гэта Міхась Скобла. Яго пародыі — самыя лепшыя рэцэнзіі”.

Сяргей ЧЫГРЫН.

“РОЗГІ”... НАРАСХВАТ

У Слонімскай узбуўненай друкарні выйшла кніжка літаратурных пародыі маладога паэта Міхаса Скоблы.

Нарадзіўся ён у 1966 годзе ў вёсцы Паляжын на Зэльвеншчыне. Скончыў Дзяржынскую сярэднюю школу і Белдзяржуніверсітэт. Піша вершы і пародыі. У 1990 годзе ў бібліятэцы “Малодосці” выйшаў першы паэтычны зборнік Міхаса Скоблы “Вечны Зніч”. І вось у Слоніме двухтысячым тыражом адрэкавана кніжка літаратурных пародыі маладога аўтара “Розгі ў розніцу”.

Наогул, парадыстаў у Беларусі нямнога. Сярод сучасных пісьменнікаў вылучаюцца Р. Барадупін, Я. Таўшчэзны, А. Эзкаў, Я. Малец і Г. Юрчанка. І вось на літаратурным небасхіле з’яўляецца яшчэ адзін яркі і арыгінальны парадыст, творы якога друкаваліся ў “Днях паэзіі”, часопісах “Польмя”, “Першацвет”, “Вожык”.

У сваіх літаратурных пародыях, якія склапі кніжку “Розгі ў розніцу”, аўтар трапіна прыкмячае недахопы ў творчасці нашых паэтаў і з добразычлівым гума-

ВОСЕНЬСКІЯ ФАРБЫ

Ледзь прыкметны світанак зазірнуў у акно, і я выйшаў на падворак. Нараджалася восенняя залатая раніца. Вясковыя бярэзіны-прысады, нібы жанчыны, прыбраліся на асенні фэст і маўчалі ў цішы. Світанак ішоў упэўнена і хутка, паветра было густое ад асенняга водару.

З-за лесу выглянула скупое сонца. Прайшло, адгуляла жыццё. Мне падалося, што ўсё наваколле ў задуменнасці, чагосьці чакае.

Вось бы ведаць, чаго!

...

Здараюцца прыгожыя дзянькі і восенню: добрае сонца, лагоднае паветра, чыстае неба, засынаючыя дрэвы. Векавыя вербы ўглядаюцца ў нёманскае люстэрка, хутка гуляе на іх верхавінах ветрык, голле шапаціць, ствараючы сваю мелодыю.

Ці ж гэта не мелодыя восенняга дня! Відаць, яна дапамагае таленавітым людзям ствараць нашы народныя песні, такія мілагучныя, што аж сэрца млее.

...

Напылі спакойныя хмары і аблажылі наваколле. "Пагода-зрадніца пачала выплакаваць сірочыя слёзы", — прыпомніў народную прымаўку і стаў пад густую яліну. Спакойны грыбны дожджык па голлі нібы шпча: "Піце, піце і выходзьце па лесе гуляць"... "Заўтра будзе грыбна", — падумаў і пайшоў з лесу.

На ўзлеску кінуліся воку пачарнелыя прыбраныя палі, халодны ветрык абмываў твар, запахла вільгаціца.

Яўген КРАМКО.

ПАВАЖАНЫЯ ЧЫТАЧЫ "ГОЛАСУ РАДЗІМЫ"!

Калі вы хочаце і надалей атрымліваць нашу газету, паклапаціцеся, калі ласка, аб падпісцы на "Голас Радзімы" на 1994 год. Падпісная кампанія пачалася ўжо з 1 верасня і працягнецца да сярэдзіны лістапада. Але не адкладвайце справу на "потым". Лепш зрабіць гэта загадзя.

Усе даныя аб "Голасе Радзімы" ёсць, вы іх знойдзеце і ў рэспубліканскім, і ў каталогу СНД. Кожны дзень вашага прамаруджвання — лішні крок да магчымасці страціць сувязь з "Голасам Радзімы", адзінай рэспубліканскай газетай, якая жыве і працуе як для замежных суайчыннікаў, так і для нашых суграмадзян.

Раілі б таксама тым, хто купляе газету "Голас Радзімы" ў кіёсках "Саюздруку", падпісацца на нашу газету. Гэта гарантыя таго, што "Голас Радзімы" заўсёды будзе з вамі.

МЕДЫКА-ЛІНГВІСТЫЧНЫ ЦЭНТР МЕДЫЦЫНСКАГА ІНВЕСТИЦЫЙНАГА АКЦЫЯНЕРНАГА ТАВАРЫСТВА "БМІ" ПРАПАНОЎВАЕ ПАСЛУГІ ПА ПЕРАКЛАДУ:

літаратуры навукова-тэхнічнага, медыцынскага і фармацэўтычнага профілю;
гісторыі хваробы;
бізнес-карэспандэнцыі;
пераклад дакументаў асоб, якія ад'язджаюць за мяжу.

АЖЫЦЦЯЎЛЯЕ ІНДЫВІДУАЛЬНАЕ НАВУЧАННЕ РАЗМОўНАЙ АНГЛІСКАЙ МОВЕ БІЗНЕСМЕНАЎ І ПРАДПРЫМАЛЬНІКАЎ.

Мінск, тэлефон/факс [0172] 31-48-38.

РАДЗІВІЛЫ І ІХ КАРЭЛІЦКІЯ ГАБЕЛЕНЫ

[Заканчэнне.
Пачатак на 5-й стар.]

У дэкаратыўным запаўненні бардзюрнага абрамлення размешчаны элементы зброі, а ў верхнім барочным картушы — герб Радзівілаў, у ніжнім — лацінскі надпіс аб падзеях, якім прысвечаны габелен. У каларыце пераважае блакітна-сіні колер і зялёны. Чырвоныя, ружовыя і жоўтыя колеры ад часу пабяжлі, і габелен выглядае як блакітна-серабрыстая старажытная фрэска.

2. Габелен "Узяцце ў палон Станіслава Міхаіла Крымскага пад Лоевам" выкананы з дзвюх асобна тканых частак і шыты па вертыкалі. Метак не мае. Памер 330x349 сантыметраў. Знаходзіцца таксама ў Кракаўскім нацыянальным музеі, паступіў у 1952 годзе з музея раместава ў Кракаве, куды быў падараваны Генрыхам Берасоўскім з Падолля ў 1884 годзе.

Кампазіцыя адлюстроўвае перамогу Януша Радзівіла (1612—1655) над атакамі Багдана Хмяльніцкага на чале з палкоўнікам Крымскай. Бітва адбылася 21 ліпеня 1649 года. На полі бою знайшлі цяжка параненага Крымскага і прывезлі яго ў лагер пераможцаў да гетмана. Тут таксама ужыты кампазіцыйны прыём розначасовых падзей — у цэнтры кампазіцыі, г. зн. на другім плане, паказаны палкоўнік, калі яго прывезлі да гетмана на павозцы, а на пераднім плане паказаны той жа знясілены Крымскі, які сядзіць босы на зямлі, яму салдат падае ваду, побач на вогнішчы гатуецца ў катле ежа. Габелен запаўнены дробнымі постацямі ваяў-пераможцаў, шляхты і

звычайных разявак, нават дзяцей, якія гуляюць з сабакамі. Па самы гарызонт цягнуцца густа пастаўленыя вайсковыя шатры. Бардзюрнае акаймаванне таксама, як і ў папярэдняга габелена, складаецца з элементаў зброі, што чаргуюцца з пышнымі стужкавымі бантамі і двума картушамі, адзін з якіх у стылі ракайль (у ім размешчаны лацінскі тэкст, прысвечаны адлюстраваным падзеям), верхні картуш запаўняе герб Радзівілаў. У каларыце ладна згарманізаваны блакітна-сіняя і ружова-чырвоная гамы, якія добра захаваліся.

3. Фрагмент габелена "Бітва пад Славечнай" уяўляе сабою толькі правую частку. Памер 319x206 сантыметраў. Мае на верхняй варштатавай стужцы метку М К (Марыя Кулакоўская), на ніжняй стужцы — герб "Пулава", а таксама лацінскі надпіс і дату, якія сведчаць аб кансервацыі габелена ў 1878 годзе Марыяй з Сангушкаў, жонкай Альфрэда Пяткоўскага, уладара ткацкіх майстэрняў у Бучачы (Украіна). На пачатку XVIII стагоддзя габелен быў маёмасцю Людвіга Радзівіла (1773—1830), які жыў у Сталовічах (Баранавіцкі раён). Пасля яго смерці набыты арандатарам Сталовіч Пэлікшай, сын якога Карней ахвяраваў гэты фрагмент музею князеў Любамірскіх у Львове ў 1872 годзе. Цяпер знаходзіцца ў гістарычным музеі Львова.

Сюжэтам паслужыў гістарычны факт падаўлення сялянскага бунту на Каменічыне ў Мазырскім павеце, якое па загаду гетмана Міхаіла Казіміра выканаў у 1755 годзе паручнік Ю.Панятоўскі. Ён без цяжкас-

цей разграміў бунтароў каля р. Славечна. На першым плане на ўздрыбленым кані, пакрытым ружовым выштытым чапраком, паказаны камандуючы Панятоўскі (апануты ў блакітны плашч), які булавой паказвае накірунак наступлення. Перад ім два дастойнікі на конях, а ў глыбіні, на другім плане, падзеі бітвы: разгромленыя паўстанцы імкнуцца пераплыць раку. Заўважце кампазіцыйнае вылікае дрэва з ледзь бачнымі зялёнымі лісточкамі (падзеі адбываюцца вясной). Бардзюр, як і ў двух папярэдніх, запаўнены элементамі зброі і стужак. У ніжнім картушы таксама лацінскі надпіс аб падзеях, якім тут адлюстраваны, у верхнім — герб Радзівілаў. У каларытавай гаме гарманічна спалучаюцца блакітна-сіняя, ружовыя і залаціста-жоўтыя адценні. Польскі даследчык І. Пагацэўскі адзначыў агульнасць кампазіцыі гэтага габелена з кампазіцыямі габеленаў галандскага мастака Ван дэр Мэўлена, які стварыў серыю габеленаў па заказе Людовіка XIV, ухваляючых Караля-Сонца. Відавочна радзівілаўскія мастакі былі знаёмыя з серыяй французскіх габеленаў.

4. Габелен "Наданне тытула князя Святой Рымскай імперыі Мікалаю Радзівілу Чорнаму імператарам Карлам V у 1547 г." створаны паводле жывапіснай карціны мастака Дэль Бенэ, якая знаходзілася ў нясвіжскай калекцыі. Габелен ткалі паводле кардона Ксаверыя Дамініка Гэскага суцэльным палатном, але захавалася толькі яго палавіна. Меў памеры 320x590 сантыметраў. Знаходзіцца ў Варшаўскім нацыянальным музеі. Адкуль пас-

тупіў, пакуль не высветлена. Ёсць розныя меркаванні аб месцы яго вырабу. Напрыклад, польскі даследчык З.Жыгульскі лічыць, што габелен вытканы ў 1752 годзе на Нясвіжскай мануфактуры, а польскія даследчыкі М. Хэнель-Бярнасікава і М. Пивоцкая — што гэта выраб Карэліцкай мануфактуры каля 1760 года.

Кампазіцыя выканана ў стылі пышнага барока. Дзеянне адбываецца ў высокай зале палаца Карла V у Аўсбургу, зводзі якой падтрымліваюць стромкія калоны з барочнымі капітэлямі, зала заліта залацістым святлом, блікі якога мадэлююць формы складак чырвона-залацістых мантыяў Карла V, які сядзіць на троне, і ўкленчанага перад ім Мікалая Чорнага. Урачыстая цырымонія адбываецца ў прысутнасці князеў Вялікага Княства Літоўскага. У каларыце пераважае чорна-залацістая гама, а не блакітна-сіняя. Кайма таксама запаўнена іншымі дэкаратыўнымі элементамі (кветкамі, а не ваеннымі атрыбутамі), але трактоўка форм і постацей такая ж, як і ў папярэдніх. Мы далучаемся да думкі апошніх даследчыкаў.

5. Габелен "Пацвярджэнне княскага тытула Радзівілаў на сямей ў Петрыкоўе". Знаходзіцца ў Небароўскім замку (філіял Варшаўскага музея). Вылучаецца камернымі памерамі (90x163 сантыметраў) і больш шчыльнымі мастацкімі вартасцямі. Ткалі яго прыкладна ў 1790 годзе ў Карэлічах. Хоць кампазіцыйная схема падобная да вышэйзгаданага габелена, тут фігуры пададзены больш статычна. У каларытавай гаме пераважае блакітны колер, дробнымі плямкамі вылучаны чырвоны, жоўта-залацісты, шэры і карычневы розныя танальнасцей.

Маецца інфармацыя, што на Карэліцкай мануфактуры былі вытканы партрэтныя габелены з выявамі Януша XI, Крыштафаў I і II, Міласлава V, Міхаіла I Радзівіла і інш.

Пасля смерці Міхаіла Казіміра Рыбанькі Карэліцкая мануфактура дасталася яго сыну Каралу Станіславу па мянушцы пане Коханку, пры якім мануфактура паступова прыйшла ў заняпад. У 1792 годзе "Гандлевага газета" з жалем паведамляла, што "шпаперную фабрыку" зліквідавалі. Канцылярыскія кнігі Нясвіжа захавалі прозвішчы ткачых Анастасіі Маркевіч (жонкі садоўніка з Альбы), Марыі Кулакоўскай, Тарэсы Лютніцкай з Міра (жонкі мастака Казіміра Лютніцкага), Маскокевіч, Антанкоўскай, Бахановіч (жонкі нясвіжскага капельмайстра). Да выканання адказных творчых ткацкіх работ запрашалі нават здольных рукадзельніц з ліку жонак прыдворных. Важна адзначыць, што майстэрства габеленавай тэхнікі развілася ў Беларусі, у тым ліку ў Карэлічах, на базе традыцыйнага майстэрства мясцовых ткачых, без удзелу іншаземных спецыялістаў, як гэта было ў галіне мастацкага шкла. Кампазіцыі габеленаў вылучаліся шчырай наўнасцю ў трактоўцы вобразаў і замілаваннем чырвона-блакітным каларытам.

3. Жыгульскі лічыць вырабленую ў Карэлічах серыю габеленаў, прысвечаную гісторыі роду Радзівілаў, "лебядзінай песняй" усяго габеленавага мастацтва XVIII стагоддзя, выканана на ткацкіх мануфактурах Украіны, Польшчы і Беларусі. Вышэй іх майстэрства ніхто не ўзняўся. А кароль Станіслаў Панятоўскі, вялікі знаўца мастацтва і яго прыхільнік, наведаўшы Нясвіжскі замак у 1784 годзе, адзначыў пасля агляду габелена "Парад войскаў пад Заблудавам", што гэты твор надае гонар Карэліцкай мануфактуры.

Мая ЯНІЦКАЯ,
кандыдат мастацтвазнаўства.

Рэдактар Вацлаў МАЦКЕВІЧ

ЗАСНАВАЛЬНІК:

Беларускае таварыства па сувязях з суайчыннікамі за рубяжом (таварыства "Радзіма").

НАШ АДРАС:

220600, МІНСК, ПРАСПЕКТ
Ф. СКАРЫНЫ, 44.

ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80,
33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Пазіцыя рэдакцыі і аўтараў, матэрыялы якіх друкуюцца на старонках "Голасу Радзімы", не заўсёды супадаюць.

Газета набрана і зварстана ў камп'ютэрным цэнтры рэдакцыі газеты "Вечерний Минск".
Адрукавана ў друкарні "Беларускі Дом друку".
Індэкс 63854. Зак. 1373.
Падпісана да друку 27. 09. 1993 г.